

i Ğ
i ĩ

i Ğ

§

§

§

§
§

i

i

i i i
 i i i
i i i i i
 i i i i

 i Ĝ
i ii
 i i

 i Ĝ

§
 i

i

İ İ İ

.....	v
.....	vii
.....	viii
İ İŞ	1
.....	3
.....	4
.....	4
.....	4
.....	5
.....	5
.....	6
a)Araştırma Modeli.....	6
b)Evren ve Örneklem.....	6
c)Verilerin Toplanması	6
.....	7
İ İ İŞ İ	8
.....	8
İ Ğ İ İ İ	13
İ	13
.....	14
Edirne İli Ağızları	14
Erzincan Yöresi ve Ağızları.....	14
Erzurum Ağzı.....	15
Güney Batı Anadolu Ağızları	15
Kars İli Ağızları	16
Kayseri Merkez Ağzı	16
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	17
Kırşehir ve Yöresi Ağızları.....	17
Kütahya ve Yöresi Ağızları	18

Malatya İli Ağızları.....	18
Nevşehir ve Yöresi Ağızları	19
Ordu İli ve Yöresi Ağızları	19
Osmaniye Tatar Ağzı	19
Tekirdağ İli Ağızları	20
Urfa Merkez Ağzı	20
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları.....	21
.....	22
Edirne İli Ağızları	22
Erzincan Yöresi ve Ağızları.....	25
Erzurum Ağzı.....	28
Güney Batı Anadolu Ağızları	29
Kars İli Ağızları	30
Kayseri Ağzı	35
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	37
Kırşehir ve Yöresi Ağızları.....	39
Kütahya ve Yöresi Ağızları	42
Malatya İli Ağızları.....	43
Nevşehir ve Yöresi Ağızları	44
Ordu İli ve Yöresi Ağızları	47
Osmaniye Tatar Ağzı.....	47
Sivas Tokat İlleri Ağızları:	48
Tekirdağ İli Ağızları	48
Urfa Merkez Ağzı	51
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları.....	53
.....	55
İ Ğ İ İ İ İ İ	58
Süreklilik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları.....	58
Edirne İli Ağızları	59
Erzincan Yöresi ve Ağızları.....	59
Erzurum Ağzı.....	60
Güney Batı Anadolu Ağızları	60
Kars İli Ağızları	63

Kayseri Merkez Ağzı	63
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	63
Kırşehir ve Yöresi Ağızları	63
Kütahya ve Yöresi Ağızları	64
Nevşehir ve Yöresi Ağızları:	65
Ordu İli ve Yöresi Ağızları	66
Osmaniye Tatar Ağzı	66
Sivas Tokat İlleri Ağızları	68
Tekirdağ İli Ağızları	68
Urfa Merkez Ağzı	68
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları	68
.....	69
İ Ğ İ İİ İ	76
İ	76
Edirne İli Ağızları	77
Erzincan Yöresi ve Ağızları	80
Erzurum Ağzı	80
Güney Batı Anadolu Ağızları	80
Kars İli Ağızları	85
Kayseri Ağzı	85
Kırşehir ve Yöresi Ağızları	86
Kütahya ve Yöresi Ağızları	86
Malatya İli Ağızları	92
Nevşehir ve Yöresi Ağızları:	92
Sivas Tokat İlleri Ağızları	92
Tekirdağ İli Ağızlar	92
Urfa Merkez Ağzı	93
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları	93
.....	96
İ Ğ Ş İİ İ	101
Ş İ	101
Ş	102
ğ	104

í Ğ	í ñ í í	
.....		104
í Ğ	í í ñ í í	
.....		109
í Ğ	í ñ í í	
.....		113
í Ğ	ş ñ í í	
.....		116
.....		118

Dil, insanların günlük hayatta, birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları bir araç olmasının yanında duygularını, düşüncelerini, üzüntülerini, sevinçlerini, yaşadıklarını çevresindekilere aktarma, onlarla paylaşma, aynı zamanda kendini ifade etme yoludur.

Dil, bir milletin kültürünün, geçmişte yaşadıklarının, gelenek ve göreneklerinin, nesilden nesile aktarılmasını, o milletin yaşamasını sağlar.

Türkçe, uzun yıllardan günümüze kadar değişik coğrafyalarda varlığını sürdürmüş, birçok özelliği bünyesinde barındırmış olan bir dildir. Türkiye Türkçesinin yazı dilindeki kullanımında farklılıklar olmasa da konuşma dilinde bölgeler arasında farklılıklar görülmektedir.

Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Bir yörenin ağızı esas alınarak ortaya konan yazı dili diğer ağızlardan da çeşitli şekiller ve kelimeler olarak gelişir ve zenginleşir. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır.

Milletimizin ender yetiştirdiği şahsiyetlerden olan büyük dil bilgini Şemsettin Sami, “Lisan ve Edebiyatımız” adlı makalesinde:

“...Türkler esasen cesur ve cengaver bir kavim olup eskiden bu sıfatla öhret bulmu oldukları gibi, lisanları dahi ahlak ve tabiatlarına muvafık olarak, hal-i iptidâisinde hu unetten pek de arî de ildi. ...Devlet-i Osmaniye'nin evail-i teessüsünde yazılan e 'ar ve hele nesirleri oldukça sade, lakin oldukça da kabadır. ...Rumeline geçildikten ve ale'l-husus stanbul'a girildikten sonra, lisan tedricen incelop fevkalade bir nezaket ve letafet peyda etti. ...Giderek Türkçemiz, eski hu unetinden asla eser kalmayacak derecede latif ve irin bir lisan oldu. Cengaver ve ha in bir a ilet

lisani halinden çıkıp, en nazik ve en güzel peri-peyker ve melek-sima bir kızın a zının letafetini artıracak bir halavet peyda etti...”der.

Dilimizdeki bu sertliğin henüz ortadan kalkmadığı bir ilimizde, İstanbul ağzıyla konuşan bir kişi dükkana giriyor ve:

-Raftaki şu malı verebilir misin? diyor.

Dükkan sahibi de:

-Neye yalvarısan gardaş; iste de verah!... diye, onun bu yumuşak ifadesini yalvarmak olarak algıladığını yansıtıyor.

Fıkra haline gelmiş bu olaydan da anlayabileceğimiz gibi, dilimizde sertlikten uzaklaşma işine “Tasvirî Fiiller” dediğimiz fiillerin de katkısı olmuştur. Zamanla dilimizde bu fiillerin kullanım alanı genişlemiştir.

Bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması, o yazı diline kaynaklık eden ağzıların da incelenmesi ile mümkündür. Bugüne kadar, ağız malzemelerinin derlenmesinde önemli bir yol alınmasına rağmen, Türk dilinin mukayeseli gramerinin ve etimolojik sözlüğünün yazılması henüz gerçekleşmemiştir.

Birçok ağız kitabı ve derleme sözlüğünden tarama yaparak hazırladığımız bu çalışmamızın, Anadolu ve Rumeli’deki bölgeler arasındaki farklılıkları ortaya koyacağı gibi ağız araştırmalarında çok fazla yer verilmeyen tasvirî fiiller konusunda, Türk dili araştırmalarında var olan bir eksikliği kapatacağını düşünüyoruz.

Dilimizin problemleri arasında yer alan böyle bir konuyu ele alıp çalışmamı tavsiye eden ve tezimin her aşamasında bana yardımcı olup beni cesaretlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR’a, beni her zaman destekleyen, yanımda olarak çalışmamda maddi ve manevi emeği geçen eşim Murat ÇİLOĞLU’na teşekkür ederim.

i Ğ

g

Türkçe, uzun yıllardan günümüze kadar değişik coğrafyalarda varlığını sürdürmüş, birçok özelliği bünyesinde barındırmış olan bir dildir. Türkiye Türkçesinin yazı dilindeki kullanımında farklılıklar olmasa da konuşma dilinde bölgeler arasında farklılıklar görülmektedir.

Yapısında dilin birçok arkaik özellik ve unsurunu taşıyan ağızlar, yazı dili ile ilgili olarak ortaya çıkan birçok meselede başvurabileceğimiz önemli bir kaynak durumundadır.

Bu çalışmamızda, Türkiye Türkçesi yazı dilinde her geçen gün kullanım sıklığının düştüğüne tanık olduğumuz tasvir fiilleri konusunun, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumunu ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamız sırasında, bazı tasvir fiillerinin ağızlarda çok fazla kullanılmadığını, bazılarının ise fazla kullanıldığını gördük. Bazı tasvir fiillerinin ise sadece belli illerin ağızlarında yaşadığını öğrendik.

Tasvirî Fiil, ağız

i Ğ

Turkish has existed in various parts of the world for long years and it is a language which holds many features within itself. There are no differences in literary language of Turkish in Turkey but the spoken Turkish language varies according to the regions.

The dialects which have lots of archaic features and elements in them are an important source where you can refer to regarding various problems which arise relating to literary language.

In this study we have tried to display the current situation of the descriptive verbs-of which the use in the literary language of Turkish in Turkey has considerably been less in time-as far as the Turkish dialects in Turkey are concerned.

We have observed during our study that some descriptive verbs are not frequently used in dialects whereas some others are used pretty much. We have also found that some descriptive verbs exist only in the dialects of some specific towns.

Descriptive, dialect

İ İŞ

Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır. Dolayısıyla bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması, o yazı diline kaynaklık eden ağızların da incelenmesi ile mümkündür.

Tasvirî fiil; fiil+zarf fiil eki+yardımcı fiil(bil-,ver-,gel-,gör-,dur-,kal-,yaz-,koy-) kuruluşundadır. Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu tür birleşiklere tasvirî fiil denmesinin sebebi de budur.

Dilbilimcilerimiz arasında tasvirî fiillerinin isimlendirilmesinde farklı terimler söz konusudur. Çalışmamızda, bu farklı isimlendirmeleri, ilgili bölümlerde ele almayı doğru bulduk.

Tezin hazırlanmasında üç safha vardır. Bunlar her ne kadar ayrı görünseler de iç içe hazırlanmayı gerektiren safhalardır.

Birinci safhada; daha önce basılmış ağız kitapları tespit edilmiş ve bu eserlerde metinler taranmış, derleme sözlüğünden faydalanılmıştır.

İkinci safhada; taranan metinlerden toplanan malzeme tasnif edilmiştir. Tasnif, öncelikle “tasvirî fiiller” arasında yapılmıştır. Tasvirî Fiiller; Yeterlik, Süreklilik, Tezlik ve Yaklaşma Fiilleri olarak, önceden beri kullanılan isimleri esas alınarak sınıflandırılmıştır.

Üçüncü safhada ise toplanan ve tasnif edilen malzeme incelenmiş, her bölümün sonunda, o bölümle ilgili sonuçlara yer verilmiştir. Çalışmamızın en sonunda, tasvirî

fiillerin bölüm sonuçlarını toplayarak ortak bir sonuç çıkarılmış ve değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamız sırasında, incelediğimiz bazı ağız kitaplarında metin ve satır numaraları verilmediğini gördük. Bu metinleri, kendimiz numaralandırdık. Çalışmamızda, önce metnin numarası daha sonra ilgili kısmın satır numarası verilecektir. Örnek: (33/7)gibi.

Ağız kitaplarında farklı çeviri yazı işaretleri kullanılmaktadır.Yaptığımız çalışmada, çeviri yazı işaretleri konusunda, tarama yaptığımız kaynaklara bağlı kalarak, ağız çalışmalarını yapan araştırmacılarımızın kullanmış olduğu çeviri yazı işaretlerini kullandık.

Bu çalışmayla dilimizin zenginliğinin ve Anadolu ve Rumeli ağızlarında tasvirî fiillerin durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara bir nebze de olsa fayda sağlayabilirsek tezimiz amacına ulaşmış olacaktır.

“Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır. Dolayısıyla bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması , o yazı diline kaynaklık eden ağızların da incelenmesi ile mümkündür.”¹

Ahmet Caferoğlu'nun 1957 yılında; “Bugünkü medeni milletler, kendi şive ve ağızlarının derleme ve toplanmasına geniş yer ayırarak coğrafi dil haritalarını da vücuda getirmekle kültür davalarından birini kökünden hallettikleri halde, bizde maalesef bu saha geride kalmak durumunu ısrarla muhafaza etmektedir. Hâlbuki mukayeseli Türk grameri ile iştikaklı sözlüğümüzün yapısında Anadolu ağızları malzemesinin kaçınılmaz önemli bir durumu vardır.”sözleriyle dile getirdiği görüşlerinden bugüne kadar, ağız malzemelerinin derlenmesinde öne

Bu araştırmamızı Anadolu ve Rumeli ağızları olarak sınırlandırıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında, bu alanda daha önce yapılmış olan ağız alışmalarından ve incelemelerden faydalanılacaktır.Yayımlanmış akademik eserler tercih edilecek, yayımlanmamış doktora ve yüksek lisans tezlerinden faydalanılacaktır.

Tasvir fiili; fiil+zarf fiil eki+yardımcı fiil(bil-,ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-) kuruluşundadır.

Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu tür birleşiklere tasvir fiilleri denmesinin sebebi de budur.²

² Zeynep Korkmaz (2003): *Türkiye Türkesi Grameri*, TDK Yay., Ankara: s. 811

Ş İ

Araştırmamız tarama modelinde yapılacaktır. Araştırma için , daha önce basılmış ağız kitapları tespit edilecek ve bu eserlerde metinler taranacak, derleme sözlüğünden faydalanılacaktır.

Çalışmamızda bir çalışma evreni bulunmaktadır. Çalışma evreni olarak, Anadolu ve Rumeli ağızlarını kabul etmekteyiz. Örneklemimiz ise Anadolu ve Rumeli ağızlarında bulunan tasvir fiilleridir.

İ İ

İncelemeye esas aldığımız metinler çalışmanın temel verileridir. Ayrıca konuyla ilgili teorik kitaplar ve süreli yayınlara da başvurulacaktır.

Afyon	Kocaeli
Ankara	Konya
Antalya	Kars
Amasya	Kırklareli
Artvin	ş Kırşehir
Aydın	Kastamonu
Balıkesir	Kütahya
Bilecik	Kayseri
Bugaristan Muhacirleri	ğ Muğla
Bolu	Malatya
Burdur	Manisa
Bursa	Maraş
Çanakkale	ğ Niğde
Çankırı	ş Nevşehir
Çorum	Ordu
Denizli	Rize
Edirne	Samsun
Eskişehir	Sinop
Gacal Ağızı	Sivas
Gaziantep	Tekirdağ
Gümüşhane	Tokat
Giresun	Trabzon
Hatay	Van
Isparta	Yozgat
İstanbul	Zonguldak
İ İçel	
İ İzmir	

İ İ İŞ İ

Yaptığımız çalışmada, çeviri yazı işaretleri konusunda tarama yaptığımız kaynaklara bağlı kalarak, ağız çalışmalarını yapan araştırmacılarımızın kullanmış olduğu çeviri yazı işaretlerini kullandık.

"Birleşik fiil" kavram ve terimi üzerinde bir birliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk dili üzerinde çalışan gramercilerin bu konuda birbirinden az çok farklılaşan görüş ve sınıflandırmaları söz konusudur. Bunların belli başlılarını şöyle özetleyebiliriz:

M. Ergin, "bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu"³olarak tanımladığı birleşik fiilleri, yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre ikiye ayırır. Bunlardan, et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- yardımcı fiillerinin isim ve sıfat-fiillerle meydana gelenlerini birinci gruba; bil-, ver-, gel- gör-, dur, kal-, yaz-, koy-/ko- yardımcı fiillerinin sonuna ünlü zarf-fiil ekleri veya nadiren -İp,-Up zarf-fiil eklerini alan fiillerle birleşmesi sonucu meydana gelenlerini de ikinci gruba dahil eder.⁴

Ergin, konumuz olan ikinci grup birleşik fiiller için şaşmaz ölçüyü zarf-fiil ekinin arkasından gelen fiilin anlamında arar. Buna göre, eğer bu/ikinci fiil kendi anlamı ile kullanılmışsa zarf almış bağımsız bir fiildir; yok eğer bu fiil anlamı ile değil de çekim unsuru olarak görev almışsa yardımcı fiildir ve ortada bir birleşik fiil var demektir.⁵

J. Deny, birleşik fiilleri "karmaşık veya yerindelik fiiller" ve "mürekkep fiiller" olmak üzere iki alt gruba ayırır. Bunlardan et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol-, olun- yardımcı fiillerinin kendilerinden önce gelen öz Türkçe ve yabancı isimlerle oluşturdukları fiilleri "mürekkep fiiller"⁶e; bir sıfat-fiil ve zarf-fiil şekline ol- yardımcı fiilinin getirilmesiyle

³ Muharrem Ergin, (1980): *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul: s.386

⁴ Ergin, 1985: 386-387

⁵ Ergin, 1985: 388

⁶ J.Deny, (1941): *Türk Dili Grameri*, Terc.: Ali Ulvi Elöve, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul: s.476-479

oluşan yazar ol-, yazmış ol-, yazacak ol-, ağlamalı ol- birleşikleri ile bir fiili -(y)e'li veya -(y)i'li bir ulak hâline koyup ardına bil-, ver-, yaz-, dur-, kal-, gel- fiillerinden birini alarak oluşturulan sevebil-, yazı ver- düşe yaz- görüp dur- baka kal- gibi fiilleri "karmaşık fiiller" veya "yerindelik fiiller"⁷ örnek gösterir.

T. Banguoğlu, söz dizimindeki belirtme öbeklerinden geldiğini belirttiği "birleşik fiil tabanlan"nı kendi içinde "zarf öbeği" (ileri sürmek, ileri gelmek, geri kalmak ...), "çekim öbeği" (kar yağmak, baş kaldırmak, yakayı kurtarmak...) ve "bağlam öbeği" (sayıp dökmek, yeyip içmek, batıp çıkmak...) olmak üzere üç alt başlık altında işler.⁸

Ancak, Banguoğlu'nun bu tasnifinde tasvir fiillerini bulamayız. Zira O, tasvir fiillerini kitabının ikinci kısmını oluşturan "kelime çekimi" bahsinde ele alır. Banguoğlu'na göre, -e ve -i zarf-fiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılan, ikinci fiilin de zarf-fiil hâlindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışı tasvir ettiği bu birleşik fiiller, kendi içinde "yeterlik fiilleri", "ivedilik fiilleri", "sürek fiilleri" ve "yaklaşık fiiller" olmak üzere dört çeşittir.⁹

Banguoğlu, Türk dilinde eskiden beri kullanılan çıkagelmek, alakoymak gibi fiiller ile nispeten yeni kullanımlar olan yapıp durmak, sürüp gitmek, apışıp kalmak gibi birleşik fiilleri de "yarı tasvir fiilleri" başlığı altında toplar.¹⁰

N. Hacıeminoğlu, fiil konusunu başlı başına ele alıp işlediği "Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller" adlı çalışmasında, "birden fazla kelimenin birleşmesiyle meydana gelen, yeni bir mefhum ifade eden ve tek bir kelimeymiş gibi muamele gören söz" olarak tanımladığı "birleşik söz"ü kendi içinde "birleşik isim" ve "birleşik fiil" olarak ikiye ayırdıktan sonra, birleşik fiilleri de birleştiği meydana getiren unsurların çeşidine göre "iki fiilden teşekkül edenler" ve "bir isimle bir fiilden teşekkül edenler" olmak üzere iki kısma ayırır.¹¹

⁷ Deny, 1941: 465-475

⁸ Tahsin Banguoğlu, (1986): *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara: s. 310-318

⁹ Banguoğlu, 1986: 488-492

¹⁰ Banguoğlu, 1986: 493-494

¹¹ Necmettin Hacıeminoğlu, (1991): *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara: s. 260

Hacıeminoğlu, iki fiilden oluşan birleşik fiilleri, iki ayrı fiilin zarf-fiil eki vasıtasıyla birleşerek yeni bir mefhum ifade eden şekli olarak görür ve bunları kendi içinde "iktidarı fiil", "çabukluk, kolaylık, anilik ifade edenler", "süreklilik ifade edenler" ve "yaklaşma ifade edenler" olmak üzere dört alt başlık altında inceler.¹²

Kutadgu Bilig'i fiiller açısından ayrıntılı bir incelemeye tâbi tutan Ahmet B. Ercilasun, Türk dili üzerinde çalışan gramercilerin birleşik fiil kavramına dair birbirinden farklı görüşlerine değindikten sonra, kendi görüşlerini ortaya koymuştur.¹³

Ercilasun'a göre, birleşik fiil bir kelime grubudur ve kelime gruplarında da manaca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmek esastır. Kelime gruplarına iştirak eden unsurlar, asıl manalarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mana ifade etmek üzere bir araya gelirler. Bu, birleşik fiilde de böyledir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun, her birleşik fiil, bir tek kavramı karşılar. Yani bir kavramı anlatma ve fonksiyon bakımından basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında hiçbir fark yoktur. Bu üç türlü fiil arasındaki fark, sadece teşkil edilişleri bakımındandır.¹⁴

Bu bilgilerden Ercilasun'un, birleşik fiilleri bir tarafı isim bir tarafı fiil olan ve iki tarafı fiil olan birleşik fiiller olmak üzere ikiye ayırdığı anlaşılmaktadır. Ercilasun'a göre, birinci tip birleşik fiiller Kutadgu Bilig'te çok çeşitli ve zengin kullanılışa sahipken, iki tarafı fiil olan birleşik fiiller ise sıklık ve çeşit bakımından zayıftır. Bunun sebebi de, ünlü zarf-fiil eklerini almış fiillerle yardımcı fiillerin müstakil hüviyetlerini henüz muhafaza etmeleridir.¹⁵

Ercilasun, konumuz olan tasvir fiili çeşidi olarak da, bil- ve u- fiilleri ile yapılan "yeterlik", bir- fiiliyle yapılan "tezlik", tur-, bar- ve kel-fiilleriyle yapılan "süreklilik" fiillerine ait örnekler verirken, "yaklaşma" bildiren birleşik fiilinden söz etmemiştir.¹⁶

¹² Hacıeminoğlu, 1991: 260-262

¹³ Ahmet B. Ercilasun, (1983): *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara: s.45-48

¹⁴ Ercilasun, 1983: 48

¹⁵

Türkiye Türkçesi grameri üzerinde en yeni ve en kapsamlı çalışmalardan birini yapan Zeynep Korkmaz, fiilleri yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç gruba ayırdıktan sonra,¹⁷ üçüncü grubu teşkil eden birleşik fiilleri de, "esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller" ve "esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller" olmak üzere iki ana gruba ayırır. Birinci grubu da, "bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller", "bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller" ve "bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller" olmak üzere üç alt başlık altında, ama bunların da her birini yine alt başlıklara ayırarak ayrıntılı bir şekilde inceler.¹⁸

Gramerlerimiz ne kadar farklı biçimde ele alıp işleseler de, Türk dilinin önemli bir kavram ve anlatım zenginliğini ifade eden tasvir fiillerinin varlığını, Türkçenin ilk yazılı belgelerine kadar götürebiliyoruz. Orhun ve Uygur Türkçelerinde kuralları da oluşmuş durumda olan tasvir fiilleri ile ilgili olarak A. Gabain, şu bilgi ve örnekleri vermektedir:

"Fiiller, “u”, yahut “p” almış mantıkî esas fiilden sonra kullanılırlarsa, kendi manalarını kaybedebilir ve manaları tasvir edilir. Böyle fiil birleşikleri yüklem olarak iş gördükleri gibi, vasfîk vs. olarak da iş görebilirler. Birinci durumda tasvirî fiil çekimli şekilde olur.

alta-yu tur- "aldatıp durmak, aldatmayı âdet hâline getirmek";

úud-u tart- "yavaş yavaş mahvolmak";

küy-ü tut- "devamlı korumak ... "¹⁹

Biri asıl, diğeri yardımcı fiil olmak üzere iki fiilin bir zarf-fiil ekiyle birleşmesinden oluşan tasvir fiillerinin Türk dilinin tarihî gelişim süreci içerisinde kullanım sıklığı gittikçe artmış, hatta Eski Türkiye Türkçesi /Eski Anadolu Türkçesi döneminde zirveye çıkmıştır. Ancak söz konusu birleşik fiillerin Osmanlı Türkçesi

¹⁷ Korkmaz, 2003: 28-530

¹⁸ Korkmaz, 2000: 791-861

¹⁹ A. Gabain, (1988): *Eski Türkçenin Grameri*, Çev.: Mehmet Akalı

dönemi ile bir duraklamaya girdiği ve gitgide kullanım sıklığında ve çeşitliliğinde azalma yaşadığı gözlenmektedir.²⁰

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir -A, -I, -U veya -(y)İp, -(y)Up zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir.

Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu tür birleşiklere tasvir fiilleri denmesinin sebebi de budur."²¹

Çekimli fiil olarak kullanılma yanında, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil yapısına girerek isim, sıfat ve zarf olarak da kullanılabilen tasvir fiilleri, gramerlerimizde genel olarak dört alt başlık hâlinde incelenmektedir:

Yeterlik fiilleri,

Tezlik fiilleri,

Süreklilik fiilleri,

Yaklaşma fiilleri²²

²⁰ Necati Demir, (2004): *Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri*, Zeynep Korkmaz Armağanı, TDK Yay., Ankara: s. 103

²¹ Korkmaz, 2003: 811

²² Korkmaz, kaynaklarda genel olarak dört çeşit olarak verilen bu birleşik fiillere git- fiiline dayalı olarak bir de uzaklaşma fiilini eklemiştir. Korkmaz, 2003: 811-812

İ Ğ
İ İ İ

İ

-(y)A zarf-fiil eki almış bir fiil kök veya gövdesinin üzerine yardımcı fiil görevinde kullanılan ve asıl fiilin anlamını “gücü yetmek, muktedir olmak”, “imkân” ve “ihtimal” anlamlarıyla tasvir “bil-” fiiliyle kurulan birleşik fiildir.

Yeterlik bildiren bil- fiilinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“Yeterlik Fiilleri; -öznenin yeterliliği, fiilin oluş ve kılışının mümkün ve muhtemel olması” ²³
M. Kaya Bilgegil	“Yeterlik Fiili (

İ ğ

Edirne ili ağızlarında; ...+-A+*bil*- yeterlik fiilinin, olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

du baçalım deye *yapabilecek* mi bunnarı? (19/10)

yedi sene sōna ben *bulabilirsen* ne olayım dye qarı. (19/12)

u ata *pinebilir misin?* (25/356)

ben iş *yapabilirm̄m* ba çöcüm? (27/89)

biray ğada *durubilirsem* durum. (27/124)

çıkarabilirsiniz bōrdan dedi. (28/4)

annayabildin mi?(33/15)

dedim burdan bu qadān geldik, gidik bi *dola abilir miyim* astayı? (33/361)

ğ

Erzincan yöresi ve ağızlarında; yeterlik fiili, genellikle, ...+-A+*bül*- şeklinde kullanılmaktadır. Yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

işde burda geliyim, bir iki tene *bulabilirsek*, aħşama ğader otırıyuh. (1-3/4)

Ben onarı *ğandırabilim*, tevō bunnarı *ğandırabilim mi?* (1-3/19)

künyemi *sayabülirim*. (1-14/13)

“Ġadir Ağa oni *çıharabilsez*” dedi. (1-20/15)

Her gelen turis orèya *gelebülür*. (1-24/2)

Köti şeler hēş yoħdır da *dēyebēlirim*. (1-26/27/8)

Gidersin gidersin ne dalini *bulabilirsın* ne budağını.(1-29/43)

Ben bu sapı *çıhardabülür miyim?* (2-1/4)

Amma muazzam yapamamışduğ köwliyük, ne guvvetimiz var, üş yere beton *yapabülek.*

(2-3/37-38)

Ben Haleb'e gëdiyim belki bu *harcadığın parayı alabilirim.* (2-14/44)

Hëş kimsenin güci yëtip de beş lira verip bi elma *alabülür mi?* (2-14/181)

İki ëhdiyar gişi, onnar ne *yapabülür.* (3-36/23)

gelebiliyrim mi? yoğuşu *çıhabiliyrim mi?* (4-5/1)

işler ëyi emma *çalı abülürsen ëyi.* (4-10/2)

bize yaylëden ekmeğ *getürebülün mi?* (4-12/7)

sizi *bulabiliy miyem* ben? (5-22/23)

ancağ çoluğ çocüğünan *gidebildik.* (6-3/4)

evdeki fırınımızı yapdursaydı, evde daha rahat daha normal *bi ürebülürdük.* (7-1/52)

ğ

Erzurum ağzında; yeterlik fiili, ...+-A+bül- şeklinde kullanılmaktadır. Yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

ele *ğalabülür mi ?* (2/81)

otun havasıynan bu tarlayı *sürebülürler.* (4/28)

babasının adami ondan üş gün sora *gelebülür.* (4/113)

ğ

Güney-Batı Anadolu ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

soñra köjülä dä *ayıra-bili*. (Mn.3/3)

şindäfändim aşä inän *inábildi*. (Mn.5/14)

bälä yazmanan *örganäbilir-misiññ*zacaba. (İz.20/24)

büdēnen arpa *oña-bildi*. (Kü.23/4)

saçını älinä doñlayıP yaticäK *ğurtara-bildññ* ğurtar. (Af.28/53)

siz oñmasañ biz burada uzana çäkänä *yata-bilirmik?* (Af.35/13)

İ ğ

Kars ili ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrek.

Sizile müşerref *olabilirim*.(1/89)

Bir hasdāne nasıl *olabilir* ki. (3/45)

Ġaş yaşında *olabilirsin?* (22/5)

Acaba ben neriye gitsem de *ğalabilirim?* (45/7)

Deyir ki “oğlum, sen şindi vezirin yüzüne *söyliyebilir misin* bu ifādeyi?” (46/97)

Allah yazmışsa, ben Allah’ı yazdığına ne *deyebilirim?* (48/20)

Onnārı men hardan *annadabilerem*. (62/1)

ğ

Kayseri ağızında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrek.

bu kúrek bu omuz bu ērice bu ğuşğómü bu sırt *d yebilirim*.(11/39)

semiz hayvanı aldıññıydı bu sīrı keseñ, ondan sōna usda ğasaplar, yitişmiş ğasaplar gidip de çarşıda bir ğasap tükānından ğasap getirseñ onu ne *kesebilir*, ne de o basdırmanıñ sókümünü ve etiniñ parçası *yapabilir*.(11/86-87)

etin yā oranını *v rebiliñ* etiñ gendi aslında yüzde onaltı onyidi civārında yā var (11/155)

acaba iyi *yapabilir miyim*, yapama mıyım kótü olursa nórücěk? (11/178)

darçın arsan *alabiliññi?* (11/219)

adamıñ bi t'

á

ğ

Kütahya ve yöresi ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

ordan sōna , onnā şe}etdikten sona arkasından eyē *yeti eabilirse* pegadetdir, vurdukları anda ciyerlēni āzını düşürcek yaparla güveye.(1/165)

vurūbilirse vurur, vurūmassa içeri langırtdağ girē (1/166)

oda bakırcayı şu}le alıyor, ona *geydirebilirken* suyu o adamıñ üzerine döküyor. (2/70)

türkçeyi eyi *gonu eabilecek* kimlēr varısa bunnar sordurmuşlā isdambolda... (5/10)

adam bazı zamanları kendine hākim olamayo, gāşmış *añmayabildiñ mi?* (14/13)

ne *dutabilsiñ*, ne *öldürebilsiñ*. (23/56)

atabildiñ gādā silah cepāne benden dedi. (23/61)

onnaṛōmasa , bu memniḳadı ne *çıkarabilcediK*, ne *alabilcediK*. (23/63)

esi yoğukun *bilebilirmiyin* . (23/154)

geceleri *çıkabilirmi* . (27/27)

bi sehet gādā felan devam *edebiliriz* yāni (40/3)

İ ğ

Malatya ili ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

artıḥ bu gafla camiýa giderlerdi tabi namaza *anlatabilirim* mi? (81/8)

bi sarma sardı yarım sahat dolandılar ne *yıḥayabiliyü* o da ne dayımın sarmasını *söktürebiliyü*. (33/28-29)

hele dur derdimi *añadabilirsem*. (101/51)

anam dedi ki; “oğlum beni dinlerseñ sen bize bir inek *uydurabilir müsün?* (1/3)

ş ğ

Nevşehir ve yöresi ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

Nemşeriñki gibi şahsıñayat çışme *ala-biliñ* ni eve? (8/32)

“Ben on yaşıdayın, on beş yaşıdayın, evlenmek çağındayın, reyim elimdedir,*evlene-bilirim*” didi.(28/5)

Ömrüñüz çoğ_ossun bu ğaddan *anada-bildim*.(43/25)

ı ğ

Yeterlik fiili, genellikle; “...+-A+bül-” biçimindedir. Yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrekdir.

yani bu sulemekle ne *annadabiliriz*. (28/10)

tamam isdersek gider *bağabilürüz* yani. (39/1)

gider *bağabülüsüz*. (39/12)

dutdün zaman hızır odlunu *bulabülüsün*.(42/20)

dezğāda *cızabülüsün*.(19/8)

sen *tanyabülüsen* ule tanicēn işde.(42/22)

Üşde ikisinin birisi *ğalabülür* yani. (60/7)

ğ

Osmaniye Tatar ağızında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrekdir.

Köçleriniñ kübi sebebi zaten belalarını oğıtmak için lise tahsili, üniversite tahsili,*oğıyabilseler* tabi. (1/143)

Oқыabil *lm* yerlerne kadar şeyteler, oқыtalar. (1/144)

Asıl bolğan şey, Қур'ен *oқыbilmek*. (7/9)

ğ İ ğ

Tekirdağ ili ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrektr.

başka ne_deyim, vardır ama şu_anda *gelmeyebilir*. (BM 1/163)

onlar da biraz dā, edepsiz *konu abilirler*, küfürlü *konu abilirler*.(BM 4/289)

bu қадā меşe olmuş, insan iki kişi қуқақлайамас. *dü ünebilirsen* dünyānın alini düşün, buraları işte.(BM 5/216)

ē, sen avrupa birlî 'nin yüzde kırк дөрт yaptıғы teşvikle senin yüzde sekizin arasında, sen nasıl реқābet *edebileceksin* ki yāni?(GA 1/257)

bunlar ne babalarına faydalı *olabiliyo*, ne kendilerine.(GA 1/299)

bizim de çifçimiz gözünne görse, gidip yerinde bāzı şeyleri görse, yenilikleri, yeniliklere çok çabuқ adapte *olabiliyü*.(GA 1/420)

çünkü biz burdan on yedi ar"adaş gittik, üç arkadaş ordan ancak mezun *olabildik*.(GA 1/500)

belki babamlar *bilebilir*, yeddi āne oldūnu söyliуler ama ço" evel.(GA 2/20)

mazot desen bugün...acep bu mazotu *қoyabilcen mi*?(GA 2/41)

unlar da bi şey *bilebiliyi* mi bizim gibi yo"sam saçma sapan mı қонушyлар onla da bizim gibi?(GA 3/6)

anatabildim mi?(GA 3/9)

қızı *қurtarabilirsen* қаçарсын. (GA 6/62)

ğ

Urfa merkez ağızında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrektr.

ē hēç o put bunı *yapabilir mi*? (3/69)

beni kurban *édébílrsen*. (3/212)

yüzde ellisinden sağlamını sen siye *séçebílirse* oh! (13/12)

belk aya< ta *durabílrsen* (13/13)

bi para ya“nı ha.neyi *gösterĩbili mĩsen?* (14/3)

“acaba bu hükımdarlığı ne keder devam *édébílĩr?* (15/15)

eger “akrıbasa oralı< ta *bulınabílĩr*. (21/84)

etĩ istersen makinede de *çekebílrsen* (23/43)

mesele suyla salçada *kıatabílrsen*. (23/70)

İ ğ

Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrek. “...+-A+bül-” şeklinde kullanımı da vardır.

benim sālımda *yapdırabülüsen* yapıdırısın. (1/347)

Éee... biz o tallayı *bilebülümüyüz?* (5/144)

ne ekmek yapabildük, ne çorba *yapabıldık*. (12/2-3)

orda annşiyosuy *uydurabilĩse*, uyduramasa dönüb geliyosuy. (13/39)

şakalaşmağorda *alabilü*.(14/34)

zevk sefa her şey *olabilü*.(14/49)

“Dün āşam hiç öyümüze hiç bi şey gömadı” *diyebilülle*. (14/53)

soñra āna *abilülēse* gızın babasiynan aşığı yoğarı gırılıya. (26/31)

ğórebilĩsem atarım. (27/44)

bu ğada *yapabilĩyoz* işdē. (28/26)

ancağ kóyde boğazıñ *doğurabilĩsen*. (28/33)

İ ğ

Edirne ili ağızlarında yeterlik fiilinin olumsuz şekli işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsünün bazı örneklerde uzadığı görülmektedir.

bulamamı adamcık. (2/19)

ben bu kızlardan *kırtaramadım*. (3/3)

misâfir kalaba olunca kadâ kararı dūne *çıkamamı* . (4/23)

īsannar *alamadılar* diyerekten u īsannān tarafı büle gençler, tabi unnān tarafının çocūnun da taafırları..... (4/43)

a ülese şindi *yapamāycam* tā. (4/71)

anam bazlamalādan büle kıparıp ta kızanın eline *verememi* . (4/158)

ğavurlar ekmiş misirleri, *gelemeyle* kırmā. (6/3)

bi tānesi iç hurulmadān kaçıy. arķaya şeydīler büle viraca gidiy, *tutturamaylar*. (7/34)

kimse *bilememi* . (10/52)

gelmiş kız orayı, çocā *bilemedik* demiş. (10/52)

kimse *bilemedi* bunu demiş. (10/61)

kimsecik *bilememi* atları da. (10/70)

götürū sulamā bi bakşın kıs kâñeşi undan sōra bakmış ama *taniyamamı* . (11/48)

kızanım dēyi *veremem* dēyi. (11/63)

üzerimize sivil elbiseli bu bizim şūbemiz *ğīdiremedi* bizi (12/10)

bobası savaşmış osman bey savaşmış ōrda om beş sene, bi türlü *giremēyi* izniye. (12/50)

ahōlum diyi ombeş senedir bunnān peşindeyim, bi türlü bunnān bi kılbunu, bi kısurunu

bulamāyım girmē diyi. (12/57)

sen tāmīl *edemezsin* orayı. (12/66)

sal bunu sal biz kendi hayvanımızı *baķamayvoruz*, salmış, saldı o. (13/116)

yalnız *güdemem*, başladım ayvannarı gütmē. (13/119)

ben *süremeyem* ama, bükler yni. (13/133)

un üdemiyaz. kaçamak *yapamıyaz*. (15/18)

öbürü de kibirine yedirip makinayı *alamāyrı* ördan. (19/67)

kimse *bulamızı* . (20/2)

hele sizin tarlayı *tanıyamassın*, dedim. (21/22)

sōra āmedağacık *sürgeleyemedi* onu.(21/46)

millet başladı fazla ğarğaraya, *sürgüleyemedi*³², olmaz dedi.bu yalanı *ķapadamam*.

(21/47)

o gece o āmedağa, ben bunnarın yalanını niye *ķapadamadım?* (21/48)

kim *bilemese* birer sandık yağut birer sandık elma yaüt portakal alıyalar ķasaylan.

(21/55)

onu *mānālayamadılar*. manāsını *ķıkaramadılar*. (21/59)

onu da *bilememi ler*. (21/63)

işte bunnara *aldıramuylar*. (21/65)

yanındaki Ķorucu şeriv dayı, ferat dedi, vuramadın. nası *vuramadım?* (21/73)

yapamadım o siķāla avcılık. (21/91)

demekki *dayanamadān* yhrden kalkabilir misin diye sormuş. (24/112)

paşaportu *alamadım*.(24/135)

sōra dedi ki bana *gövenemesseniz* dedi paraları dedi bu çocuklara dedi.....(24/145)

aç ķārnnna hurlāsa ĩneyi, ekmek *yiyeurüm*. (25/52)

en geri evlenince *geçinemedik* ağamna. (25/57)

kārlā geçinemedi ayrıldık. (25/57)

³² sürgüle-: Devam ettirmek, olumlu sonuca varmak. Emin Kalay, (1998): *Edirne li A ızları*, TDK Yay., Ankara

nābayım ben *yapamam* ki, iş *yapamam*. (25/85)

evi büle yoklayalağ *bulamaz* oldum. (25/94)

gocasınan *geçinemedilē*. (25/105)

başında sineklēn gölayını *bulamōrsun*, dhri. (25/326)

bunnā gittilē ben *gidemedim* çöcüm, u paralan gidilürü dī mi? (27/25)

irāttan dönemeyirsin de *duramayvarsın*. (27/93)

bırādık kapısını *alamadılā* kārīlān elinden. (28/30)

mūtarı, şeyi mēmedālī'yi *çıkarıamamı* ~~bulamam~~ *gidemedim*

ğ

Erzincan yöresi ve ağızlarında yeterlik fiilinin olumsuz şekli işlektir. Bazı örneklerde olumsuzluk eki ünlüsünün daraldığı görülmektedir.

çalı amıyım ki. (1-3/5)

binde bir gel̄iyim, şimdi *gelem̄iyim*. (1-4/12)

o geyigavlarına heradam *gidemez*. (1-5/7)

düvardan aşşağı bile *dü ememi di* elece düvara düşmişdi. (1-14/13)

göremih ğarannih yapıy. (1-23/2)

yapamam ki örnek vèrem. (2-1/2)

onuniçün davar *saħliyemiyörüz*.(2-5/5)

onnar *getiremezler* evde yoħlar. (2-5/45)

onnardan tek ğişi *göremedik* (2-7/10)

gètmiş *yüze bilmemi* haman almış, gètmiş su. (2-8/2)

herkes çocuğarayı *bulamay*...(2-8/26)

havasını *alamayım* zahar, ğasda ğasda. (2-9/6)

uy ben onu *diyemem*. (2-9/16)

fenn̄iyi biz *yapamazıħ* ğardaş. (2-11/15)

bilemiyörüs ki, *taniyamiyörüz* ki, ana arıyı, evet oğulu götürmeiçün. (2-11/19)

kendilerini *geçindiremiyeler*. (2-12/1)

geçene deh bi tarafa *gidamedük*. (2-13/72)

nèhayet muradıma da *eremedim*. (2-14/41)

yüregi *dayanamayı* dèyi ki (2-14/112)

tebdil-i ğıyafet yapmış ğız *taniyamıyî*. (2-14/182)

bir ih̄diyar vezir varmış toplantıya *gelememi* . (2-14/195)

iki üş gündür herifler iş *yapamiylar*. (3-1/2)

yite yite dedim beni *çihardamaşsız*. (3-3/68)

ben de *uyiyamuyim*. (3-3/90)

heş *baḥamuyuh*, yalan söylemiyim. (3-8/10)

ben *gidemem* dorgusu. (3-11/50)

yollıyamaduḥ daha. (3-16/7)

Ġan da *veremezim* canda *veremezim*. (3-17/4)

satmazsa altından *çihamaz* ki. (3-21/7)

hecaxlarımı *alamadılar* ama çoḥ zopa yedim. (3-23/4)

delüyhden *çiharamaduḥ*. (3-23/14)

içindeki şeyi *ba liyamaduḥ*. (3-24/2)

Ġawü *emadılar*. (3-25/38)

valla bilmeyim, gonusur *gonu amaz*. (3-36/3)

Ġışın da bürdakiler *çihmadılar*, *gelemedim*. (3-38/3)

çünkü düşünüyërim daşiniyërim aḥsem bu merdüvanını başında bünnan ayaḥlarım
dan *yeriyemëyërim*. (3-38/10)

sicaḥ yalınayaḥ yere *basamassın*. (3-38/26)

orde insan düşmiydi yere dahe *gaḥamaz*. (3-38/32)

soyḥa oysa tepeyuriyërmış, aḥdım *vuramadım*. (3-38/60)

lekin o ğadir çalışdım üş sene herkeş pare aldı, *benalamadım*. (3-38/94)

ğayet de *bulamaduḥ* şübada defderleri yaḥmış bi yarbay. (3-38/95)

ğëyit *bulamadu umuz* gibi bi yerden bişey alamaduḥ. (3-38/97)

gaḥamiyërem. (3-38/102)

ben emeliyet *olamam*, *galḥamam*. (4-2/31)

biz yasliyuḥ dēyi, kederliyuḥ dēyin yaḥın aḥrebayi taalluḡat bunnar yemek *bü üremedi*
deyin getirüller. (4-3/51)

bizler göcaḡarıyuḥ daha Êsdanbol'a *gêdemaḡ*, bi yere de *gêdemaḡ*. (4-4/25)

ben onu *bülemem*. (4-4/30)

ben onı yalan *söyliyemem*. (4-4/30)

ben onnarı *bülemem* çoḡēyle. (4-4/31)

benoḡı *beceremem*, *söyliyemem*. (4-4/34)

nē maḡallah, gendimi *gezdüremiyirim*, zornan eniy çıḡıyirim. (4-5/2)

sir saḡladım bey babasına *diyemedim*. (4-5/32)

ben neye yapsam *yapamiyirim*. (4-6/20)

onu ḡazenmaya çaluḡur, *ḡazenamaz*. (4-6/49)

ḡuriye aḡšem geliy sebaḡ ḡediy bi şey *ḡoni amiruḡ*, *açamiruḡ*. (4-6/71)

sınadım bi ḡaş kere, *ḡalḡamadım* yerimden. (4-7/30)

duyamaduḡ yawu. (4-10/1)

arabasını *ḡurtaramıy*. (4-11/46)

yoḡ işlerine *gêdemediler*. (4-13/26)

faḡet *areyemadım* haḡḡımı. (4-13/50)

söylediḡi sözü de *diyemiyim*. (4-14/8)

bir metura bişey alsan on niradan aḡḡaḡı *alamirsan*. (5-10/17)

ḡurtaramaduḡ, yıḡdı. (5-14/2)

hêş de bi iş *göremirim*. (5-14/17)

bilsem de *söliyemem*. (5-20/7)

dutamazıḡ. (5-21/24)

annadamaz zannêdirem. (5-23/2)

hele dahan *bulamirlar*. (5-24/69)

moderin ḡürbe alup sepmedükleyin *çiḡardamazıḡ*. (6-1/23)

ödiyemezîk parasini. (6-1/23)

ema babenin yaninda yiyemezdiĥ.(6-2/59)

çarşıye gidemir, gelemir, evin isdiĥaĥını alamir. (6-3/31)

ĥaydi bulmadan dolduramazı< Ayşe nene. (6-5/36)

anşa nenê ĥaydın olmadan veremezîĥ. veremirîĥ dâ. (6-6/38-39)

awurdan taĥsiye binip evgelmeyi hatırlıyamıyam. (7-1/19)

ğ

Erzurum aĥzında, yeterlik fiilinin olumsuz şekli işlektir. Şimdiki zaman eki gelince, olumsuzluk eki ünlüsünün daraldıĥı görölmektedir.

aradi daradi bulamadi. (2/7)

yiyemem, vallah toĥam. (2/58)

bu oĥlan, ya yarimi bulacaĥam ya bu yolda öleceĥem dâdi de dünyalari dolaşdi bir yerde bulamadi. (2/153)

senin ĥetirinden ĥaçemedim (3/150)

bir at ejdeha mi oldi ki ĥaldıramĥrsiz. (3/165)

dünyada ne âdĥrler, yerinden ĥaldıramĥrlar. (3/168)

ben elimde inci düzemem. (3/180)

amma, sen de bir padişah olup da bir cingen ĥızının ĥaĥğından geledim.(3/193)

bilumum esgerini leşgerini salmış hatemini deryadan çıĥardamamı . (4/3)

kimse röyasını tâbir âdememi .(4/5)

bu da dayanamĥr kel oĥlana saldırĥr. (4/55)

ben ĥorĥaram, vallah yenemem, diyĥr (4/69)

ne diyĥrlerse söz annadamĥrlar. (4/82)

yiyr, yiyr, yiyr *bitirem*ır. (4/106)

deyme guşlar *yapamaz* / demirçiler *tökemez* (örümcehnen ağı) (5/42-43)

ğ

Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir. Zarf fiil eki –I, –İ şeklinde kullanılır. Muğla ili ağzında, “u-” yardımcı fiili üzerine –mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulmuş yeterlik fiili örnekleri görülmektedir.

inâmiyân ormanda gıtdı. (Mn.5/15)

hiç bi täsir *yapamadı*. (Mn.5/39)

dumandan *görâmâdilâ*. (Mn.5/39)

orda o bî tü ,lü yotu *söKdürâmâdim*. (Mn.6/2)

bu tarafa *gâlâmedim*. (Mn.6/2)

“kibirim *yidirâmân*.” didim. (Mn.13/9)

çuñku bir haq *çıkarımıyoğā-kın*. (Mn.14/12)

“çuñku körü körünä *gız verâmâm*” deyo. (Mn.14/27)

gülücâm söläyämēcäm başıma gälännäri. (İz.19/1)

yani kibirima *yidirâmâdim* bırağıp(?) zabā ūrdan ağıPda ötü yanna gätimäyi.

(Kü.22/41)

ğadın *dayanamamı* , anası *ğyamamamı* , kâsdirmämış. (Af.28/13)

ğurtaramadını kırKmış *ğaşmış*. (Af.28/56)

“paramağdırdım *ağamadım*” dimiş. (Af.30/5)

onu *ğyamamı* kâsmâ. (Af.32/4)

hârkäs halini buña *añdamazımı* . (Af.33/2)

ağğāñKmäni *edämäziK*. (Af.35/5)

“hayoğum sän gidip *yapamâssiñ*. (Af.37/9)

oḡanna bunu kibirina *yidirāmāmi* ḡāri. (Dz.45/8)

biz di onnāñ dedī gün *götrimādiK*. (Dz.56/5)

geş ḡāli-vedik *bitirimādiK* işimizä. (Mğ.73/8)

yarın bizi *ḡāliyuma-muñ* tütünü yādımēmē? (Mğ.73/10)

tütün *diziveyuma-muñ*? (Mğ.73/11)

sān *ḡāliyuma-muñ*? (Mğ.73/13)

tāzilāri *sapıyuma-muñ* gidākān? (Mğ.73/18)

İ ğ

Yeterlik fiilinin, genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Bir çok örnekte “...+-A+bil-” yardımcı fiili olumsuz durumda da kullanılmaktadır. Yeterlik fiilinin olumsuzunda “m” üzerinde ikizleşme olduğu görülmektedir.

Ġorḡumnan *seslenemirim*.(3/40)

ama ben *bakamadım* ki ecep atının rengineydi? (4/29)

Ġarslı, emdigin süt sana halal olsun ki, ya sen cuḡap *vēremiyeydīñ* biz ne ēderdih, ne olurduḡ. (4/32)

telörgüsünnen, hangisinnen *geçemirdisek* çenteyi goyurdıḡ. (4/78)

genşliḡim de *süremedim* devrani (5/30)

tüy döşek üstünde *yatabilmenem*.(7/25)

üş yıllıḡ sebiye *çatabülmenem*.(7/26)

dayaḡsız adımım *atabülmenem*. (7/27)

günnüh yolum ētdi ay iḡtiyarlıḡ./Veḡākin *iyemez* töpühsüz elma. (7/34)

sezāi *gidemez* yayaḡ bir yana. (7/41)

duramaz yerinde day iḡtiyarlıḡ.(7/44)

sen *ğyamadın* ki, senin hazine de yoħ miydi? (10/62)

sen benim dileğimi *yapamazsın*. (11/53)

aşağı melmeketee *inemedi*.(12/15)

gidemirik ğorħumuzdan ğapıya.(12/22)

ona bi şey *diyemediħ*. (14/11)

gece ğünüz, yani etmeh su *bulamazdıħ*.(15/16)

bele ğitmeinen biz bu yolu *kesemezik*.(16/13)

bu adamnan baħılar bu iħdiyar ğine bi şey *annıyamadı*.(16/15)

siz ėle söz söylirsiz ki diyir ben *annıyamirim*.(16/18)

eme ğızım, bişey söyledi, ben *annıyamadım*.(16/62)

yoħ *yapamazsan* (16/91)

daa erif *ğaçamır*.(18/21)

kimisi de hiş *gelemedi*.(18/51)

davarı *ğötürememi* . (18/63)

Ğul Hüseynim, *vuramadım*,

Ben bu sıra *eremedim*,

Kimolduğun *bilemedim*,

Yeriş sultan Lızır yeriş.(19/17-20)

torumuza düşdü de *ğurtaramadıħ*.(20/18)

aman, ben senen barabar *gelemirim*.(20/24)

seni biz *ğurtaramazdıħ*.(20/27)

iki çocuğum ğaldı onnarı *ğurtaramadılar*.(20/33)

Ğurtaramadıħ(20/35)

adamı *ula dıramamı lar*. (22/19)

daa yerinden *ğahamir*.(22/30)

dedih ğardaş, biz *gidemezih* (22/39)

e, biz h c ayahda *duramirih*. (22/42)

biz ş b l g  *bulamıyac h*. (22/52)

orda ba dı ki i  *dutunamıyaca h*.(23/15)

ermeniler *i g ledemezdi* burayı.(23/17)

ingilislere de var emme bize bi ey *diyemiller*.(23/20)

bu ne *zi ahıdır?* *diyemiller*. (23/20)

sayamam. (23/30)

babam da *sayamamı dı* da do san i  tapuları saydı. (23/31)

si ağı bulamadı (24/17)

 h ardamazmi ler inpan  are yoh. (25/4)

kendi g mleğimi kendim *ta ıyamam*. (28/5)

hi  kimse bi  ey *g t remedi*. (28/42)

ghdiy r, hi  bi tarafda *eyledemiyir*. (28/58)

bir yerde *eyle emem*. (28/59)

hi  bi tarafda mesgen *yı amadım* (28/65)

ben hi  bi tarafda mesgenimi *guramadım* (28/78)

dedi ki bene be a gelirse gen luğumda gelsin ki i htiyarladuğumda kendi k mleğimi

kendim *ta ıyamam*. (28/101)

hi  kimse bi  ey *g t remedi*. (29/42)

burada duruyoruh yer *bulamaduh*. (32/4)

bunar nerelidir haber *alamadım* (32/7)

zeynep bize etmeg yed rmedi, bize *ba amadi*. (32/16)

burada kimdeyse *bulamiyerim*. (32/29)

a , susuz,biz *gidemezu h*. (32/48)

yeyl dan *inemedim*. (33/25)

tavar *dutduramadım* (33/26)

yapamaduh. (34/4)

yoħsa ğayıramaduh.(34/17)

ālem an para, on beş para kövo, bizim köyden ot daşır da *tükedamazdi*. (34/21)

pişigler de *dutamiyer*. (35/28)

bi şey *a nadamadım*. (35/83)

bağı *a nıyamadım*. (35/73)

dutamadiler. (36/68)

bu kerez biz de burada rağat *duramaduh*. (36/99)

satduğumuz zamanda etmeh *bulamadıh* üş sene. (37/5)

dedi ki “ben *gedemem*” dedi. (37/20)

“çocuh” dedi, “gidip de *geturemez ki*” (37/32)

biz hêş birine ses *veremiyoruħ*. (37/32)

daa fırsat *bulamiyer* ki vuralar. (39/31)

yalağız nöbet *bekliyemirsin*. (39/41)

biz gétدیğama “eğer *bulamazsan*” dedi “sora sen görürsün”.(39/68)

yahacaħ da *bulammıyóruħ*, yahacah. (42/1)

vallaa odun bulamıyór, balıħ *bulamıyyór*.(42/4)

ben *a nadamadım*. (42/23)

ben bir gazete buluyórum, *oħuyamıyórum*. (42/31)

ben *beceremezdim*. (42/54)

bir god tahıl *bulammaħ* artıħ. (42/67)

büyügoğullara *gidemiyóruk*. (43/20)

fahır, dā başga oğullara *gidemiyóllar* oğumaya.(43/21)

Dedi “evleyise ikimiz dirlig *eyleyemezik*” (44/39)

“sen benim ğarnımı *dozuramazsın*” dedi. (44/128)

yedi o yemāi *bitiremedi*. (44/131)

yürüdü eme *gedemiyor*. (45/5)

herağacı üç adam bèle elelden dutsa gene *ğavu amazatirefni*. (45/92)

bireliynen gapınınağzına öyle bir daş dayadı ki otuz pevriven yerinnen *oynadamaz*.
(45/102)

misevir baba a bu gaten *yiymedi*.(45/112)

ben niye *ghdemiyórum?* (45/137)

“hayvah” dedi “*ula amadım*” (45/180)

“olur ya, belkè ben gendimi *farğdemiyórum*.(46/76)

ben burada bin ğatar, bir deve yitiripdi, *bulamayıdı*.(47/14)

ben bir can ğoyun yitirdim *bulamıyórum*. (47/18)

bunar buluşduğı zaman yerde *bulu amıyóllar*. (48/3)

ben çoğdan beri sennen görüreceğdim, emme ki *bulu amıyórduh*. (48/6)

bir tenhe yer *bulamıyórdum*. (48/6)

bu adamdan yahayı *ğurtaramayacalıh*.(48/34)

durdu her terefi aradı, *bulabilmedi*.(49/23)

bulammıyanda gètdi fiğan ğonşuya. (49/24)

bu padişah dediki vezire “vezir, biz bunu *aparabilmhrih*” (49/47)

bu da çoğ ğèzir; baħır ki *bulabilmedi*. (51/10)

başğa adam *gelemmez*. (56/44)

onu sen *öldüremmezsin*. (56/87)

o dèv ordan gelen gimi sen o dève *baħammazsın*.(56/88)

yendi, sarı dèvinden hèş ğolay ğolay *gelemmez*. (56/107)

at, ot “*dutammenem*”. (56/139)

“peh peh, üş dene dev Meħemmedin belini *ğırammadı*.(56/167)

biz *dayanamèdih*.ğaşdıh. (60/6)

orda biz de *dayanamèdih* (60/8)

aplam da hiş *ıyamıyorumu* biz gücün doldurdu" diyollarımı şunna üsdüde d'ókülür mü diyollarımı...(2/27)

ben görhām *yüzemem* de ba'iyom bunnar nīse orda mañgallar ya'ıldı, yēdi içildi āşam oldu.(2/148)

ben de etek öpmesini felan pek *becerliyemem* (6/17)

–vallā akreniñ gırdimiydi ortadan, gonusuca" adam *bulamıyoñ* annaşaca" adam *bulamıyoñ* akreniñinen iyi oluyor (8/1-2)

"ba" ar"adaş sen *bilemiyoñ*, şaşırmissiñ sāa tembih iden sĖlememiş sāa, ya sıt olur ya guşğómü olur, sıtğómü olmaz!" didim (11/53)

o basdırmıyı bilerek isdiyor oña yo" dirdi onu *andıramazdı*.(11/62)

–mūm olan şunuñ gibi çaķmaķ gibi ġalın dōrarsañ şĖle guşbaşı keserseñ, isder sıtōossun isderse guş bile iyi bişirmesseñ *yiymeñ* bu ateş ġórmemiş bi ġuru et.(11/79)

semer yapan gelip burda dikişi *dikemez*.(11/89)

ġaya duzu olacaķ mumķúnüse, '*bulamıyosuñ* ġól olcag ġól.(11/100)

orada *yapamadılar* ora ġar suyu, çorā yok nitrat yok, olmadı bi tüllü...(11/128)

mesel ā diyo, sucuķda yā oranı yüzde ġırķı *geçemez* oldūnda noluyor?(11/150)

acaba iyi yapabilir miyim, *yapama mıyım* ķótü olursa nōrücēk? (11/178)

arsan *alabiliñni*? bunnarı hep sayıyom biliyoññu?(11/220)

ġedipde et viriñ de *diyemiyoķ*. şinci biz diyemiyoķ da onnar çārsiñ diye de 'hep onnāñ ġapısıniñ õñde oynuyoķ. (12/18)

yāni şinci *çalamazlar* ġızım, ġirisd'āller çoķōbālı ġótürdūnü ġırsa beş milyona, on milyona şinci nirden çalacaķ? (12/92)

ġızım baķma şinci īsannāñ bĖle serbes oldūna, ġayseriye bir gelin gelirdi, iki sene ġaynatasiniñ yanında *onu amazdı* yavaş yavaş fisil fisil gonusucaķ, 'hiş sesini duyurmuycaķ... (12/99)

asgellikde 'bi elbisiyi üş sene geydim belki on defa yamadım şu dizlerimi on defa elimizinen yamadıķ ayaġġabı esgi malını hēş ġófemezdiñ, yamalı yamalı ġeydīmiz ayaġġabınıñ esgi malını 'hēş *ó emezdiñ*. (13/11-13)

şinci asgellik padişahı^hı[©] vėrdikleri yēmē inan çoġu insan y *yemiyo*. (13/18)

ġayrı öldü di^yn bırakmışlar bi haber *alamıyıncı*. (13/30)

ayāmdan potini *çıķadamadılar* (13/43)

yōsa ğuş ğaķsın, yakınısa ğıym olur düşer, uzağısa ğuşbaşı olarak düşer *annadabiliyomu?*(19/225)

ermeniler de bahāda ār, batmanda hafif ‘ni^y *alabildilerse* ğaşmışlar.(22/34)

işde eviñ yakınında kimler gidēcēse falanca ğún hepisiniñ rahatca *g debil c* hamam hangisiyse misal ğadı hamamına gidilecek diy haber virilirdi herkes oña hazıllanırdı.(23/15)

ēr bunu *ba arabil c se* d’ōřür, yōsa ğözü kesmiyosa, ğalabalısa d’ōřmezlerdi.(23/146)

şinci yıķanan çıķar, yıķanan çıķar orda böcceler yanyana, bu hamama gidiş gelişlerde de acçoğ böccü^y *da iyabil cek* olan bebeleriniñ sırtına iķinde hamamtası olan böcce bālanırdı.(23/175)

yanındaki boyalı ev diy Ėle o zamanki *anna abilece i* tarzda onu şiy ider, t’ārif idellerdi o zamanki insannar.(24/30)

İ

ĝ

Yeterlik fiilin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

adama cevap *vereme*.(1/4)

dōrusu *ķonu amıyir*.(1/20)

küçüktü biz bunnāř gibi bi bilgi *edinemiyuz*.(1/26)

bizim o zaman işte ö nun iķin pek bilgi *alamıyó duķ* yani. (1/27)

onun gibi birāz cağillik bişey *göremiyoz* (1/28)

dā *geçinemiyuñuz*. (1/44)

hep pō maķça hep pōmaķ anlıyoşlaş ama *ķó nu amıyoş* te bu tō řun anlıyoşum diyoş

ķó nu amıyoş pomāķça di mi? (2/6)

ben on beş *yapamadılaş*. (2/45)

tek bi çocuk içki, pislik kendini *koñuyamadı* tam yaşācağ zamanı. (3/12)

atatürk kaşstaydı geldi işte alpulu'da edirneye *gidemedi*. (3/24)

būrda otuşuyom gelin yukāřda şindi ben *çıķamáyāñm* yukāřı ayaķlařım āřıyır. (4/45)

türkçe'yi beceremeyoşum ben. *beceremeyoñum* benim kaynanam vārdı hiç bilmezdi.
(4/64)

dün ben kō nuşuyom ben konuşuyom ama toşunnaş *kō nu amıyo*. (5/14)

bi de üzülyüz yani deprem şeyince çok çocuklaşda *topaşlanamıy* hiç (9/6)

oluş ama gitçek kapçak *alamıyım*. (9/16)

oturdüm yerden *kalķamıyım* de onun için. (9/30)

annıyoşlaş ama *çeviremiyalaş*.(10/14)

bÊ çıbık *koyabilisin*. (11/53)

gidamadım ben ben oķula. (12/11)

bunun kadan *konu amaz* (13/30)

birer teneke şey *bulamazdıķ* m's'r unu ūtmeye yani. (14/39)

kimisi gelirkene öldü buralarda yola ēve *gelemedi* tirende öldü yani o gibi adamları biliyim burda.(14/45)

biz o günner *ya amadıķ* şimdi biz o günneri. (14/58)

onu vallā şindi pek *annadamam*. (15/39)

valahi çaçtaydı pek *bilemecem* tarihini demirķapı yaptılar. (17/3)

alaman türkiye'yi *vuramaz* dedi.(17/66)

bilmem ne bey ismi şindi *tırlayamıyım*. (19/7)

buradan tabi artık hangi zaman *deyem cem*. (19/17)

benim annemner mācır dīl ben *bilemem* be kızanım yerli tabi bırada dōmuř büyümuş.
(20/1)

şindi *anlayamadım* cevap ondan *veremiyim*. kızanım varmış ama ben onnarı *bilemem*.
(20/22-23)

bırası harp'ten kalma yıkık yasık bi yer başķa başķa *deyemem* başķa nası annadayım.
(20/25)

ayāmıza taқтаq bile *alamazdıq* o fakirliklerle qarşılaştıq. (21/25)

ama şindi orası *bilemiyoruS* şindi. (22/24)

e onu *bilemiyim* be yavrum baqar baqar onnar *bilemiyim* yavrum orası ama. (24/18)

ş

ğ

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

bi dā de *ğoyduramadı*, ordan pörtdü. (36/84)

samanı da *bulamadıh*, samanı.(36/95)

-nerde buna *geçinemezdik*, işte neyse beni sevmezdi.(36/132)

kepek parası *bulamadı*; inek camıza. (36/104)

deneyi çıharacağ yer *bulamazdın*.(36/213)

sākine gendimi *yiremedim* inan bağ.(36/232)

dur ben burıya inmeyecādim, *diyemedim*.(36/316)

gelemiyo, gelmiyo. (36/324)

orayı ĩ *hatirliyemiyom*. (39/2)

ğarısına *söyliyemez* sözünü. (40/15)

arada ğaldına perişan oldūna *dayanamadım*. (48/39)

ben sizi alırım, *yapamassınız*, didi...(49/5)

altın perçemli, ğız dourunca, dēzeleri *çekemediler*. (49/14)

Tüm usdura buçā, *geçemeñ*, didi. (49/53)

getiremeñ dilelem çengiyi, didi. (49/83)

getiremesem de ölürüm, didi.(49/84)

daşolduğdan sona nōrecām bundan sona *ğurtulamam*, didi. (49/97)

bulamadım yapan usdasın. (50/74)

oñu *bulamadıhça* saña yar olamam.(50/114)

atlarını goyacağ bi yer *bulamadılar*. (50/160)

geliyo burdan avradın bohçasını alıyollar, avrad dışarı *çıhamıyo*. (51/50)

asgerler, ordular şahin mintihasını sorar, *bulamazlar*. (55/44)

Vahide ğarı *gelemiyor*. (55/177)

daaları var, *hatirleyamadım* (55/213)

bu ğanı *yıhıyamıyollar*, barışlı olmuyo. (56/3)

arhadaş bu ğadar gididiñiz geldiñiz bir adamın ğanını *yıhıyamadıñız*. (56/5)

sen yıha ā diyollar, biliyoñ ñu madem biz *yıhıyamadıñız*. (56/8)

bu ğız da *gidemeyince*, yāni bu bi efsāne. (56/66)

bunuñ hiçbir kitabda yerini *ĝóremedim*. (56/69)

artılı orasını burasını *bilemiyom*. (56/102)

eddim de yiyemedim ğaynanama *diyemedim*.(57/11)

ńofdüm, ĝórdüm, dadını *bulamadım*. (57/33)

bi yamalı bulup ĝolumuza *vuramadılığ*, yoğudu. (57/41)

deñişirik, bulup *giyemedik* yoğudu. (57/42)

dadını *bulamazdığ*. (57/48)

yastı atallar, yastm yolu, oturur ki tānesi yastı *ğaldıramaz*, ĝahmıyo yasdığdan. (58/58)

söyleye bilemem. (59/2)

ğızların napacāñ *bilemiyom* valla mēt. (59/66)

ortıya *getirememi ler*.(59/168)

orā elimize aldıO mıydı, heradam ĝarşımıza *çıhamazdı* ĝavramada (61/80)

āzımızda da bir türlü amma kimse *ıdemez*, duman alır bule. (61/81)

ayāmız yalıñ ahā heradam elimizden *dutamazdı*.(61/101)

neadar söylesem seni *övemem*. (65/5)

ğórdüm bir güzeli gāyet nazlıdır, *soramadım* gelin midir, gız mıdır (65/36)

ğóremessin aşılı buadar güzel dünyāyı toplasañ hepsini bozar (65/75)

bilemem hikmetin seniñ yāreden (65/83)

telğıraf çekseydiñ hemen geliridim/ ölenece *unudamam* bacımı (65/140)

bi cümle *ğuramıyordum* (66/27)

sen bir türlü ö *renemesiñ*, bu işler zor dedi (66/34)

onuñ müsveddesini yazdım da o durumu o şeyi *bulamadım*, o heceleri *bulamadım* (66/52)

buña benim bótçam musāyid olmadıñ için bir türlü basına *veremedim*.(66/59)

çarmı *giyemeyenner* margurusaldı/ bañıñ hele şu felān işine (67/45)

anası ayağ bezi *bulamaz* çocuğ minetek ister (67/57)

iş *bulamayınca* gız gelmiyor (68/62)

onarda işletmeyince moturlar doñmuş, *éydemediler*. (68/89)

gidemesse gör yaar da yol virmesse oñu alaordu. (70/66)

biz de *ğuvamazdığ* odamız olmasa bile buñu yatırıdığ (70/68)

git de halilānın odasına yat, *diyemezdik*. (70/73)

yāni o gelir, bazara *gidemez*, gış günü olurdu. (70/74)

binemiyom, binmeyen atı nıtsin (70/87)

yeti emese döner geliler. (70/94)

orasını *bilemem*. (72/4)

biz siziñ defteri *bulamadığ* diyince haremeyn defteri varmış bu yabannı arşiretinin.(73/16)

ğ

Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir. Şimdiki zaman ekinin daraltıcı etkisi bir çok örnekte görülmemektedir.

nişanda ne isteyōsuñuz. buña *añla amamazlık* d-lür. (1/18)

ûnuñiçin zaten orlāda *barınamadık*, döndük geldik.(5/71)

ğızı *eyedememi lē*. (6/5)

yau ben *içemem* de deyo... (7/9)

ğası *ğasıyamañ; çöz çözemeñ*, yırt yırtamañ . (7/42)

vāli *yapamas*, büyüK yerden *yapamassıñda* ğabāñ ğaliPefendi bu işi düzeldir.(7/72)

bi *hayli* bi z aman *yaķı tıramadım*.(11/2)

kitabı yazāķan aķında *tutamazkine* hePsini (15/42)

nasıl ğonuşdunu *ħarfi ħarfine* aķında *dutamaz*. (15/43)

bunu henüz *ı eyapameyos*. (19/39)

yaķıbı tanırsıñ ya mēmed, *tanıyamıyonmu?* (23 /55)

ħeçabedemam. (23/63)

bilemediim bi şeç cōvab *veremam*. (23/153)

baña emir yok, ben tabır *gırdıramam* deerekden, biñbaşı cōvabı vēdi. (24/7)

bizi nēde yesir verilē , nēde öldürülē onu *bilemeñyom* dedi. (24/11)

itelyayada *yana amadıK*. (24/14)

bunu sökdürüseK sökdürüz, *sökdürümesseK* çanağgale ğalıyo. (24/43)

kimse *sökemeyo*.(24/142)

ordan ğaylı doleşdik, gine ingilize uleşdikemme *eri emedik*. (24/159)

ħarba dutamadık ğaylı. (24/159)

gi'mişler çocuklar *yolamamı ler* misiri (27/21)

tilki gündüzleri *çıkamayomu* , utanıyomuş .(27/27)

gavağdan *enemedim*,

dibinde *dönemedim*.

hoş geldin asger yārim,

ben seni *bilemedim*. (28/68-71)

ben yapamacen, bişē *veremecen*. (33/6-7)

o bakımında çok gadınnamıs geçim *yapamaslā* aralarında bi geçimsizlik meydana gelir.

(36/37)

bunu bunnā hinci dayeneceKmi, *edemeceKlē* biliyon beñemme. (39/40)

hindi isrāil vā biyo orda, *çıkarameyolā*. (39/41)

işde *gonu amadık* der, *gonuşmaa* lüzum yok deriz . (40/20)

bilemecen. (40/47)

yanamadım mı saña (46 2/55)

nasıl oraya gelince bule fireni *dudduramayınca* kendini atyo şoför.(46/30)

ya bişē olur yatā gene bu işi *yapamayız* biz. (46 2/58)

hindīse altı sene geçimsizlig *yapamadıg*.(46 2/74)

bize orda yaş dāvasından *dudduramadılā*. (46 2/81)

e, dē benim torunnā vā, *everemecez*. (49/6)

ta'bi gışın *duramāyoz*, qar çoğ yaar.(50/3)

İ ğ

Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

ipi de boğazına dakmış. gettim ki bitmiş dizim gırıldı.*gağamıyım*.(1/27)

ben *gelemiyom* ki araba yoḥ.(83/10)

sen niye *yapamıysiñ* baḥ bir inne girdimiydi acısından duramıyḥ. (33/15)

kesince bi dışarının isimlerini *vuramıyoruḥ* yanı bekim ki sen de bi köylü aylesiñ. (15/5)

gelin eve gelene gadar asla birbirinin yüzünü *göremiylerdir*. (20/6)

kimse *yapamaz* bizim memleketden başka sini bağlarım. (26/23)

çoḥ tavlü heç *gaḥamaz*. (115/95)

nişannadıḥdan sōña da gız erkeği daha *göremez*. (90/2)

biz beyle *edemek* buñu. (55/44)

ben beni *bilemedim* eyice. (123/40)

§

ğ

Yeterlik fiilin olumsuz biçimi işlektir. Yeterlik fiilin olumsuzunda olumsuzluk ekinin ünlüsü bazen uzar.

hayır *annadamam*. Ben *suliyemem* *becelliyemem*. (6/2)

“hinci biz *ameliyat*

bilemem ben masal neyin mektepde ne *oħumadıħ*. (14/13)

iki binā yapıracak varısa *yapdıramadı*. (19/5)

aceb adımı mı *bilemediler* ola, aceb nikāmı mı *gıyamadılar*? (20/6)

gel gelelim tünnyaya geleli bunu başımıza daħarıħ bunsuz *beceremek* başımızı.(21/2)

şindi başım buna alışdı buolmayıncı gafamı neyi *beceremem* işde. (21/4)

kōde durmadımızdan gafamızı *beceremek*.(21/5)

gapılarınıñōne varıncı *giremedim*.(21/20)

sekmenūze gitmişler, on da orda, ikōlan da arħa sura gitmiş bunarıñ gapī
açamamı lar.(23/5)

benim tanıdımı onnar senin gafañ iyi dutmadı didiler onu *dutduramadılar*. (25/39)

bilemek biliyoñ ñu? (26/28)

onun yılgısından *evlenemedi* (27/22)

işde gayı onarı yaparım ben gayı bi iş *goremem*. (27/72)

“biz *garı amāyız*” didiler. (29/20)

“gardaşım görüyoñ ya” didi “işde, çoħ ūraşdı *yiñemedim* fi’lan” didi. (29/162)

rüzgarıñ oğünde ben de *yilemem*

āşığım amma saz çalması *bilemem*

bōğün kederliyim asla *gulemem*

işim tersine döndü arħadaş. (30/64-67)

o zamanıñ behrinde biz oħuyamadıħ, *çalı amadıħ*.(31/2)

ıclı da oħumuşlüm yoħ da pek ince gonusma *yapamam*. (32/15)

berber bunu *tanyamamı* . (38/13)

arabacı da bu sefer bişī *söyliyemiyor*. (40/9)

Tābī *bi iyañmadamazım*.(41/2)

çamaşırdan gayrı bişî yı^hyamazı^h. (41/2)

çalı amadîmiz va^hıd da otururu^h. (41/5)

gêdememiz va^hıd tâbî yatarı^hevde.(41/10)

ben masal bilemem, tâbî bilemeyincik bu zorunan söylenmez ki.(41/26)

çalı amadîmiz va^hıd da aş galırı^h.(43/4)

o meselî bira^h bilemezim. (43/23)

tâbî hêç aînadamazım gafam yo^h.(43/23)

“demir çarı^h delinincâder demir asa aşınıncâdar ben sevigilimi arıyacâm,*bulamasam*,

eğer *bulamadîm* müddetçe başım, alıpgidecâm. (45/62)

kiprit de *bulama^h* ateş getirrik goñsudan. (47/1)

erhamdüliq̄ onnar bize bişî yapamadı. (48/21)

gızı bir yol bulamamış başını *gurtaramamı* , *gurtaramadî* gibi gediyo^hr ondan sōna bi,

marañgoze varıyo^hr. (50/13-14)

nâdarossa bizleriñ dişler sâlamolmadına lafi *geitiremiyo^h*. (54/8)

biz hindi bêşinci sınıfdan çıhınca *o^hudamăyo^h*.(54/31)

merediñ birina^hhlım^ēiremedim.(55/38)

yō hêş yöriyemen. (57/2)

iki keleme *alamadı*. (57/25)

onnar bizim gibi alışgın olmadına yapî (yapı^h) *dutamıyuru*, *ha^hedemiyuru*. (58/14)

üce dā başından *indiremedim*,

yönüñü yönüme *döndüiremedim*,

öyle bir yosmayı *gandıramadım*.(58/38-40)

idâremizi *yapamı^h*, idâre idemîk. (62/52)

ê nōrelim bi sabın *almıyo^hrı^h*. (alamıyoruz)(62/62)

asdaplar bahalı *alamıyoğ*.(62/110)

ğı para iküruş *çıhardamıyodur*. (63/48)

siz gëtmeyinci *gëdemez* o. (65/49)

temizlik *yapamağ* ya! *yapamağ*, şeriñ temizlını *bulamağ*. şeriñ gëydi elbısey
gëyemek.(66/85-86)

İ ğ

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

egercem ğarı evde iyi diyil ise sen dünyayı da eve getirsen *gëçinemesin*. (49/249)

burada ya *ıyamağ* demişler. (10/26)

bazara *gidemiyoğ* dā. (58/7)

hëç pazara *gidemedük*.(58/7)

ğurbeT olmadan *gëçinemez*, yani imķanı yoğ. (58/12)

ğ

“al-”: Muktedir olma ifadesi taşır. Zarf fiil ünlüsü ile yardımcı fiil ünlüsü genellikle birleşmiştir.

kitap niçik eliñe geçse , şoniñ, avıl yerinde şolay *oķıyaalasın*. (7/3)

anın için, şehitlik aylığı da *alalmadı* annem. (7/55)

alar da yanalıysın bizge selam *süyliyelmez* mi aynımağandır, didiler miña. (13/18)

ol doğtor, bol doğtor, koçakarı *iğacı* dirken, anın şeyin *tabalmadığ*, *iğacın*. (16/15)

bir iyilendirdiler, ol *keçinelmedi*, ayırdı, bir balası kaldı.(16/38)

kúyibiz bik heybet amma, ille eniyim bile babamın hasretliğine *dayanalmıyım*.(16/46)

kúrseñ *tanıyalmassın*. (16/207)

hükümetniñ şeytken, belirli bir raqamı bar, anı *kiçilmiysiñ*. (21/169)

İ ğ

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

Babası coblayı eline alıyor bir gaç yere batırıyorsa da, daha *dutâmiyor*.(1/20)

Emme ki, *söyledemezsen* boynunu cellat ettiririm, diyor.(1/48)

yoğ baba *bilemedin*, gafadır adamı

dāmat bires zayıf olursa gelini *ta ıyamazdı*. (BM 1/63)

muvaffağ *olamadık* dhye. (BM 1/309)

geldik ordan deyo, *bastıramadık*. (BM 1/311)

(ayçiçeği) işte şu otuz dōtlerde geldi, kesin *bilemiyom* tāri, ondan sōra dāttı. (BM 1/513)

meselē yemē ekmek *bulamıyo*, yemē ekmek! (BM 1/524)

bi şey *diyemem*. (BM 2/3)

güzel *yazamadık* bu şeyi be, güzel bi şey, atıra ğalsın dhye ama...*yazamadık*. (BM 2/40)

vallā, nasıl, nerden geldîni *bilemem*. (BM 3/1)

ama dā evel olurduysa ona bi şey *diyemem*. (BM 3/33)

vakit geçirilerdi. z^ate kâveye *çıkamassın* kovalāla. (BM 3/171)

kürt üzümü derler, kalın kabuğludur, eşek arıları efedersin, deler onları, kürt üzümünü *delemez*. (BM 3/301)

ani ne kaçması vardır, ne göçmesi vardır, ne de kötülük gelceni, z^ate kimse āyalini *edemez*.(BM 4/10)

şeyirlere *soğulamamı lar*, ermeniler, rumlar, bulgarların yerleşim yeri burası.(BM 4/35)

kaçamamı çoluğ çocuk.(BM 4/42)

ama dedi o, bana insanlık yaptı dedi, ben ona aķāret *yapamam* dedi, müyim olan insan olmak.(BM 4/139)

kendi komşumuzu *çekememezlikten*, asetlikten.(BM 4/145)

ē, babannem sādı benim, dedeme *yeti emedim* ben, amcam azır askerdi.(BM 4/157)

şimdi alevî olabilmek için, tariķatçı olabilmek için, önce şeriyat sonra tariķat.(BM 4/173)

başkası kabul *edemiyü*.(BM 4/201)

sen, cennete *giremezmi* , neden *giremez*, babasının çiflî o.(BM 4/234)

inönü girdî er arbi *ķazanamadı* diye bi olay yok.(BM 2/242)

biribirine *tutturamad* için, incil onun için geçersiz.(BM 4/269)

saddam'ı elinde oyuncağ buldu, onu almasa *ya ayamayacak*.(BM 4/345)

gelemēyiz, gidemēyiz. (BM 5/23)

dünyada *barınamam*, adam biraz şeytan ķ

o yemē, o tadı dā *unudamayım* be! (BM 6/166)

bin lira da al, bu da mazot dedi bis "afa çalıştıramadık, bis korktuğ *çikarameyc mizi*,
çıkaryüz altmış teneke bθyday.(BM 6/238)

güme yaptırdım meraya anadın mı, kışın bōle göl olsun, kolüba yaptık, bi tāne soba
kurduğ, başlarını *alamadık*, gelmedilē.(BM 6/283)

cenab- allā, sırtını yere getirdi, başkası, kimse sırtını yere *getiremedi* dhye yazıyo
taşında, üseyin pēlivanın.(BM 6/343)

şimdi su dökücēn geliyo, namaz kılcān geliyo, *kılamayom*, o heyecanla beyā,
kıyamayom şeyi, *bıraşamayom*.(BM 6/393)

geldi, bizi, bi kaç kişi aldı, gittik, babamın kabrini bulursanız dedi, size ne iyilik
yabicāmı *bilemem* dedi.(BM 6/436)

gezdik gezdik, yok, yazılı bi şey *bulam yoz*, taşı var, oğuyamāyoz.(BM 6/437)

gün olur ekmek *bulamazl mı* aç yatarlāmış.(BM 7/5)

te bu meftā dirilirke, birden gençleşmiş, güzelleşmiş, yaşıklı olmuş, bakmā
doyamassın.(BM 7/49)

kız annatmış, taş gārikin *dayanamamı* çatlamış.(BM 7/69)

verdikleri zaman paralarını *alamıyular*.(GA 1/86)

biz buna ayak *uyduramadık*.(GA 1/237)

işte bunlar da lise çālarında veya ortaöğretimde çocuklarını dersānelere
gönderemedikleri için liseyi bitiren çocuklar, üniversteye *giremedi*.(GA 1/296)

oğulda da başarılı *olamadılar*. (GA 1/301)

üniversteye *gidemediler*.(GA 1/302)

en azından dört sene beş sene masada *oturamıyo*.(GA 1/406)

ben sana şimdi karanfilin nerde oldūnu, nasıl yetiştini, söylesem dedim,
bilemezsin.(GA 1/432)

ēr u ocalarım olmasaydı belki de biz *duramacaqtık*.(GA 1/499)

unlar olmasaydı belki de liseyi dāyi *bitiremecektik*.(GA 1/503)

üniversteyi *bitirememenin* halen dā ezikliğini hissediyim. her gün kahloluyum.(GA
1/507)

ne zamansa *bilemiyüm*, tārini mārini bilemiyüm de ilk ismi kurtkocaköy.(GA 2/25)

şimdi çok eskiyi *bilemec* z, tarihi eserleri ama...dā îtiyarlar var yukarki kâvede.(GA 2/35)

yā, çocuk tā ilkoğulda *oğuyamayı* dürüs ki.(GA 2/55)

bizim yazın gel buraya serinde *duramazsın*.(GA 2/76)

devlet bakalım, ğastelere bakarsan mazot şēdiyo çifçiye ama nasıl vercek *bilemiyüm* şimdi...(GA 2/130)

veriyi veriyi ama alıyız alıyız *ödeyemiyiz*.(GA 2/140)

ātığın *bilemiyiz* ki, zamanın katırcıları..(GA 2/350)

öldürememi l . (GA 4/150)

(inecik'in belediye olması) *olam* yı, iki oldu... (GA 4/157)

recep bey şeyleri *oğuyam* yı pek ama: “antalyalı mirliwa s^ayit hüseyin paşa tarafından yaptırılmıştır.” (GA 4/166)

biraz o sanat o"ulu'nu falan bitirdi, ilersini *oğutamac* z, ben oğumacam, askere gitçem dedi. (GA 5/80)

yoğ ben şunu *yapamam*, bunu *yapamam*, dur öleyse şasabada. (GA 5/96)

sonra onun önüne de geçemēyi eralde. şasaplar dā pālı satarmış. (GA 5/117)

biz z^aten tarımlan *geçinemeyiz*. (GA 5/119)

şarpuz satıyız, biz de etkilendik ama (çernobil'den) şimdi düzeldi, şavruldu iç *iyemedik* bi sene. (GA 5/276)

haberci olmadan o işi *yapamassın* kolay kolay. (GA 6/81)

artık buraya kimse bi şey *diyemez*. (GA 6/91)

tanyamassın ama, kendi çocūnu *tanyamassın*. (GA 6/116)

ğ

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

sebbahtan attırsa ağşama kâder bi tene *yapamaz* (1/16)

kimse çırağ *yetí tıremedí* (1/29)

çalıştı< çalıştı< bí şey *yapamadı*< (1/34)

yapamadığımız. “acebe dürüstliğimizden mi yoksa rızkımızın darlığından mı? (1/34)

yoksa neden olduğunu ben de çözemiyem, niye yöriyemedi? (1/42)

yok oğlan tarafınan yalnız kadınları görebilir, erkek kısmı göremez (1/90)

onı bilemeyeceğim (1/101)

ële herkes ayla gedemezdi (2/17)

para kazamanamadı? (2/45)

haşa benim Rebbim bu olamaz.(3/39)

bi türlü bi şey yapamaz (3/75)

madam senin Rebb'inin emriyse ben senin Rebbine karşı amam. (3/192)

sen şeytansen, beni kandıramassan.(3/199)

herhalde baba şefkati var bende iyi süremiyem (3/219)

şimdi dünyeyi kazansan \bar{c} erini göremesen bereketi göremessen. (5/6)

daha fabrikasına gêtse o sakat yerini bulamazlar (6/36)

birini ödiyemedi?, bağlattıramadı? (6/74)

o gece tavafa gidemedi?. (7/36)

ben daha sayıların sayamam. (7/43)

biz sizin okuduğunuz şivenen okuyamıyız.(9/9)

Urfa'da biz \bar{c} le raslıyamadı?. (11/14)

eyi ba \bar{c} amadım. (11/26)

d \bar{e} y \bar{i} ki mesela: kesemiyem. (12/2)

zatan onlar olmasa etini \bar{e} demezsen (12/40)

he uşak ben yolımı göremiyem(14/43)

orda da muvafak olamadım (16/7)

günlerce b \bar{e} le sarmış dögmüş olmamış, yapamamı (19/21)

yani daha başka *göremez* (21/74)

hepsini bi kereden de *kızartamazsan.*(23/67)

şimdi nerde ağı *bulamazsan.* (25/19)

daha başka bi iş *yapamıy* <.(26/13)

bu mal tezgehın üzerine gelmiyene keder ben bi fiyat *söyliyemem.* (27/22)

kelbime to< andī mı ben senī zikrullayī *yapamam.* (32/19)

nere gétse ekmeğ *bulamadı.* (32/22)

ya Eyyüb dedí, sen açsan bişè *bulamadım.* (32/25)

kocam gemliye çin ben kapı̄ kimseye *açamam.* (33/70)

biz nemeħremi<, biz göze *görínemeni* <. (33/82-83)

bègime danışmasam hêç kimsiyī içerī *alamam.* (33/157)

padişahın evi onun bèle çerçisi *olamaz.* (33/184)

déyemem dalda yeri. (35/89)

è geri döndí, bu sefer nere urğadısa fayda *bulamadı.* (36/14)

azıh *bulamadım* (36/22)

yo<, şöle ben ħamama *dayanamıyam.* (37/38)

İ ğ

Yeterlik fiilin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince, genellikle, daralmaktadır.

o arabayı *çekemez* dēyi beni.(1/170)

hani kimse *ğarı amasın* dēyi.(1/189)

cânāballah işdē *véremedi.*(1/227)

- bi seFē olūsam ölēcem ikincide, üçüncüde *atladamam* canı arçuk.(1/275)
- biz olmáyádúk araba *alamaz* dedük.(1/295)
- bi aldı onnarı *duřdūramazdikiño*. (1/305)
- ben ölüncè ğātiyen *yapamaz*.(1/307)
- Ėe, yapsaz eyi ama *yapamayacaķ* ki.(1/314)
- topláyámadı gene sōnadān hatillānı bunların *ġiramadı*.(1/393)
- bu uşaşlar ev *yapdıramaz*. (1/348)
- hinci baķ bu uřaķ zornan *aldiramazoña*. (1/353)
- kimsenin lafñı *ġótiiremiyom*. (2/32)
- düşünüyom sabaha *ġada ūyamiyom*. (2/33)
- hē şeyi *bilemñyomđl*. (3/55)
- satáyim ammá siz buna çoġ para *vèremessiñiz*. (5/31)
- ya kesmesini *bilemediñ* ya çalmasını (5/115)
- siz *édemediñiz* sıra bende. (5/120)
- yanımda hep çocuk bulundurámıyom, eve de efendim insan da *bulamıyom*. (5/169)
- ġoydum ġuveyi ne olduunu *annıyamadım* kı. (6/29)
- Ėarı da deyme ġızları *beyenemeyomu* . (7/11)
- nèrè gitse ġız *beyenemñyomu* . (7/11)
- o kópekden ġorřuma *ġeçemeyon*. (8/47)
- üsdüme yariřiyè emme *yapméya*. (10/7)
- yörñyeméyodum* řab řab düşüyodum. (10/25)
- sen de habısanedesin hiç *gidemecēsin*. 11/98)
- Ėalķamadúk* başımız ġalķmadı ātuk.(12/10)
- başka túrli *oķıyamadık*. (12/28)

evle,e *giremedük* görhudan.(16/18)

yarın biz boş *daramayüz*.(19/94)

yapamassağ, mesela aç ғalmak va ortada.(19/100)

pātiṣāḥiñ adamnarı ғızı kesmē *ğyamamu la*. (21/8)

çivicinin yanına *yağla amamu* . (21/12)

onu da bi yere *ğuyabilisem*, biraz ferağlāycim. (25/13)

başğa *bilemeyon* ben. (27/25)

yani tüfek *atamāmsıñ* gelenlē? (27/43)

ğóremesem ne atayın. (27/44)

ğózlerim almaya *bilemeyon*. (27/46)

kimisi ev yaptı, kimisi ev *yapamayan* ғaldı ertesı sene yaptı.(29/7)

babam fağırıldı *oğdamadı*.(29/58)

vā evde hepsi emme *bilemğyom* kı.(29/58)

“ğúveyi bey damdan *çıkamaz*, gelini alıp *ğaçamaz*” der. (30/22)

Muğla ili ağızında, “u-” yardımcı fiili üzerine –mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulmuş yeterlik fiili örnekleri görölmektedir:

yarın bizi *ğāliyuma-muñ* tütünü yādımēmē? (Mğ.73/10)

tütün *diziveyuma-muñ*? (Mğ.73/11)

sān *ğāliyuma-miñ*? (Mğ.73/13)

Kars ili ağızlarında birçok örnekte, “bil-” fiili düşürölmeden ve üzerine olumsuzluk eki getirilerek yeterlik fiilinin olumsuz biçiminin kurulduğunu tespit ettik:

tüy döşek üstünde *yatabilmenem*.(Kr.7/25)

üş yıllığ sebiye çatabülmenem.(Kr.7/26)

dayahsız adımım atabülmenem. (Kr.7/27)

bu padişah dediki vezire “vezir, biz bunu *aparabilmhrih*” (Kr.49/47)

bu da çoğ gèzir; bahır ki *bulabilmedi*. (Kr. 51/10)

durdu her terefi aradı, *bulabilmedi*.(Kr. 59/23)

Deme dövlet dīdi *gēdebilmedi* (Kr. 62/21)

bu bahdı dağ çabalıyabilmir, *eyliyebilmir*. (Kr. 65/24)

kişi *gonu abilmir* gorhusunnan. (Kr. 65/46)

o zaman gene bizim badronumuz azıdı,*bulabilmedih*.(Kr. 71/14)

oñuyabilmiyece sen. (Kr. 74/16)

bir yanan harami başının atını *tapabilmirdi*. (Kr. 74/34)

Kırşehir ağzında da bir örnekte olumsuz durumda “bil-” fiilinin düşmediğini gördük: *söyleye bilemem*. (59/2)

Ordu ili ve yöresinde, fiillere gelen yardımcı fiillerden yaygın olarak kullanılanı yeterlidir. Bunun dışında fiillere gelen yardımcı fiiller pek kullanılmamaktadır.

Ordu ili ve yöresinde, yardımcı fiilin ilk sesinin “b-” olmasından dolayı fiilin kök ünlüsünün büyük çoğunlukla yuvarlak dar olduğu görülmüştür: *bağabülüsüz*, *bulubülüsün*, *cızabülüsün*, *ğalabülür* vb.

Osmaniye-Tatar Ağzı’nda; “al-” muktadir olma ifadesi taşır. Türkiye Türkçesindeki “bil-” yardımcı fiilinin fonksiyonundadır. Zarf fiil ünlüsü ile yardımcı fiil ünlüsü hemen hemen daima kontraksiyon sonucu birleşmiştir:³³ *oñıyağalısın*, *tanıyalmassın* vb.

³³ Fatma Özkan (1997): *Osmaniye Tatar A zı*, TDK Yay., Ankara

Azeri ve Terekeme ağızlarında yeterlik fiilinin olumsuzunda “m” üzerinde ikizleşme olduğunu görüyoruz:

Başğa adam *gelemmez*. (56/44)

Bir seneden sora *dayanammedih*.(71/6)

Bizce bu ikizleşme; Azerbaycan yazı dilinde “bil-” ile yapılan yeterlik fiilinin olumsuzuyla, Türkiye Türkçesi yazı dilindeki şeklin ortak tesiri altında meydana gelmiş analogik bir hadisedir.

Derleme Sözlüğü’nde yeterlik fiilinin, bazı örneklerde deyimleşmiş olduğu görülmektedir:

ş Göze alamamak: *Sana geçen gün bir ey diyecektim kıyı amadım*. (*Düzce-Bo.; Çayağzı *Şavşat-Ar.; Bozburun-Mğ.)

h Bir işin altından kalkmak, başarmak: *Hasannañ güle meyi kıfliyebilirseñ mi?* (İrişli, Bayburt *Sarıkamış-Kr.)

Anımsayamamak. (Dereçine *Sultandağı-Af.)

Yürüyememek. (-Vn.)

Efrasiyap Gemalmaz Erzurum İli ağızları için; özellikle $-(y)a/ -(y)e/ -(y)i$ ekleriyle yapılmış zarf fiiller üzerine bazı fiilleri getirerek yapılmış birleşik fiiller bölgemiz ağızlarında Türkiye Türkçesi aydın konuşmasına bakarak seyrek kullanılışlı sayılırlar. En yaygın kullanılış $-(y)a$ bül- ve olumsuzu $-(y)ama-$ bazen de $-(y)a$ bülme-)iktidari kuruluşuna aittir. (Örn: alabüldüm, alamadım, alabülmedim) demektedir.³⁴

³⁴ Efrasiyap Gemalmaz (1995): *Erzurum li A ızları*, TDK Yay., Ankara: s. 374-375

İ Ğ
İ İ İİ İ

İ

Esas fiilin -(y)A, -(y)I, -(y)U veya -(y)Ip/ -(y)Up zarf fiilli şekilleri üzerine esas fiilin anlamına “süreklilik”, “devamlılık” anlamı katan dur-, gör-, ko-/koy-, kal-, gel-gibi birden fazla yardımcı fiille yapılan birleşik fiillerdir.

Süreklilik fiillerinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“Sürek Fiilleri; -oluş veya kılışın zaman içinde durma veya hareket halinde sürdüğünü gösterirler; gel- geçmişten bu yana; dur- ve gör- geleceğe doğru; kal- şimdiki zamanda süreklilik ifade eder” ³⁵
M. Kaya Bilgegil	“Sürerlik Fiili (İstımarâ Fiil); -eylemin devamını ifade eden fiillerdir; üç çeşit sürerlik fiili vardır: 1-Eylemin geçmiş zamandan sözün söylendiği ana kadar devamını ifade eder. 2-Eylemin gelecek zamanda devamını ifade eder. 3-Öznenin eylemde devamını ifade eder.” ³⁶
Baha Dürder, H. Ediskun	“Sürerlik; -sürerlik” ³⁷
Muharrem Ergin	“-deneme, süre, devamlılık” ³⁸
Haydar Ediskun	“Sürerlik Fiilleri; dur- ve koy- sürerlik, devamlılık; gel- geçmişten sürüp gelme; beklenmezlik, apansızlık; git- şimdiki zamandan geleceğe doğru sürüp gitme; gör- çaba, özen, önem; kal- beklenmezlik görüntüsü içinde bir sürerlik; geçmişten sürüp gelme; anlamı katar.” ³⁹

³⁵ Banguoğlu, 1979: 155

³⁶ Bilgegil, 1982: 281

³⁷ Dürder, Ediskun, 1978: 121

³⁸ Ergin, 1980: 387

³⁹ Ediskun, 1980: 232-234

Tahir N. Gencan	“Sürerlik Fiilleri; -sürerlik” ⁴⁰
Nurettin Koç	“Sürerlik Bildiren Birleşik Eylemler” ⁴¹
Zeynep Korkmaz	“Süreklilik Fiilleri; esas fiilin -(y)A, -(y)I ve -(y)Ip zarf fiil biçimleri üzerine dur-, gel-, kal-, gör-, koy- (ko-), yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur.” ⁴²

İ ğ

bi baqtım āmed āga *gelip duruyu*. (21/26)

yaslamış kulaqlarını, patlatmış gözlerini ayvan bize *bağb duruyu*. (21/70)

yutkunmu kalmı sen demiş bi vezir ol da demiş bunu bilme. (24/44)

devlēlen yedi kārdaşın üçü şehit düşmüş, dördü boyuna *ūra ip durū*. (25/220)

undan sōra bi ğoca ğarıya eline gülüzardan bi mendil *alıp duruyumu* . (25/265)

eşkiyalar önümüze çıktı, soydulā, paralāmızı aldılā, gözlēmizi de oydulā, ben boralāda
mekildeyip duruyüm. (25/309)

birıķay içinde gözüm baķ baķ duman *indi kıldı*. (33/62)

ğ

o *ğaynemağda olsun* biz herle çaliyuğ unnan. (3-34/26)

dönüp dönüp durir. (5-23/8)

⁴⁰Gencan, 1971: 198

⁴¹

ğ

analığı da ğaş di, oni ordan niye çılıhartdın diyende, bu çocuğ *a lamiya durdi*. (2/171)

o hâş aldırır, *gelmiye durır*. (3/23)

sabağ açılır, sırma saçın babası gelir, *a ır galır*.(4/104)

ğ

Güney Batı Ağızlarında kullanılan "... + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır" dikkati çekmektedir. Güney Batı Anadolu ağızlarında, "yörü-" yardımcı fiiliyle oluşturulan yapıda, zarf fiil eki -p'nin etkisiyle yardımcı fiilin ilk sesinde y->b- değişmesi olmuştur. yörü-, Türk dilinde şimdiki zaman oluşturmada sıkça kullanılan bir tasvir fiilidir. Yazı dilimizdeki şimdiki zaman eki de aynı fiilin ekleşmesiyle oluşmuştur. Bu fiil, Türkmen, Kazak, Kırgız ve Nogay Türkçelerinde de şimdiki zaman oluşturmakta kullanılmaktadır.

Güney Batı Anadolu ağızlarında "otur-" yardımcı fiili süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurmaktadır.

gätiriP duru bağ çocukuma. (Mn.2/24)

burta durmēp durudu. (Mn.2/24)

makinälilänän öilä sässiz *diñmēp-durumu* . (Mn.5/10)

kärämitläri gözäriP duru. (Mn.9/27)

orda ba ırıP-duru säsläniP-duru. (İz.17/43)

ātmiş gälmiş oturTdura-gomu . (Af.29/8)

pulislär dönüp duruyo. (Af.37/23)

onnar gälmäktussuñ oğan gäli-virüyävä. (Af.37/36)

ātmiş gi'miş dävē ihdırı-gomu löngüdäk. (Dz.39/61)

- o masaṭṭiñ şahbeṭisini areyō bān *bilib-oturun*. (Dz.39/85)
- iki hırsız äv soya *gidiP-bārı*miş. (Dz.47/6)
- hambaṭ MämāT arķıṭarına daķıṭmış “bān di *gidiP-bārın*” deyä. (Dz.47/7)
- bi zañginävini vāmiṣṭā. iki hırsız yuķarī *soyuP-bārımı* . (Dz.47/8)
- hambaṭ MämāT mī’ṭāñiçini girmiş, havanı *çaṭıP-bārımı* . (Dz.47/9)
- sān näyi gāldiñ, nā *çaṭıP-bārıñ*? (Dz.47/11)
- çıkardı zaman hambaṭ MämāT bi hırsızṭı dā *varıP-bā*. (Dz.47/15)
- yuķarı üs gaTda bi hākimnān *sāvi iP-bārımı* ävin gāsı. (Dz.47/17)
- yatıP-bārın* deyä *yatı gomı* . (Dz.47/18)
- gāryōṭa *yatıP-bārız* deyä yataķan hambaṭ MämāT bi düdüK öTdürmüş. (Dz.47/20)
- gunaķda hākiminān mahkimā *oṭuP-bāta*. (Dz.47/31)
- bānim äväldānıdın pusadım *deP-batırı*. (Dz.47/32)
- bān yülüKdā borzan *öTdürüP-bādım*. (Dz.47/35)
- hākim *dāliriP-bā* bū deyä *kōṭā-veriyo*. (Dz.47/35)
- biliP-bāmın* ya *noṭuP-ba* Hacca. (Dz.48/12)
- nēlāP-duruñ* gāñnı *gāliP-bā*. (Dz.48/12)
- āñ şunu baķ “*gidiP-ba*, *gāliP-ba* deysiñiz dēyo. (Dz.48/13)
- “gālām yazā *yazı tutāsıñ* göğdāķıṭdız *ķaş*” demiş. (Dz.49/5)
- görüzi suyu *gidiP-bārın*. (Dz.49/38)
- ıķitaP-mı *oķuP-bāsıñ* hindi sän? (Dz.49/45)
- biz *āla iP-bārız*. (Dz.52/3)
- kālōṭan ğapınıñ sürēnā *açıb-bā* hākiminiñ yannı *kālōṭan yatıb-bārı*. (Dz.54/31-32)
- şindi *gāçiniP-bāṭāmı* . (Dz.55/63)
- yatañ *oṭub-oturu* soğuṭuķdu *yat-oturu*. (Dz.56/18)

gälib-bāz *duru-ġo*. (Dz.56/18)

bānim pēnirimḡā *isṡanib-oturu*. (Dz.56/26)

iṡläyān yoḲ äkinnämiz *ġurub-bā*. (Dz.56/29)

ölū *deġ-vatıdıK*. ölünün çjārinā *yazı-vatıdıñ* ya. (Ay.59/14)

hān aṡıñdı *dutu ġo mānaṡımdın gidi-veri*. (Ay.59/17)

e mān nidānülü *dēP duren?* (Ay.59/57)

ġarı ġarı *yaniP-börüz aġaḲ sönüP-börüz*. (Ay.59/58)

munnā ġuyunuñ başındı ço'cu *dutu-ġosuñṡa*. (Ay.59/60)

yeñi *yapıṡı-batan* ävi giTcez. (Ay.60/44)

ġünāc aṡmicäK *māṡa dēP-durudun*. (Ay.60/44)

kōman ya mān köġ bütün *yani-vatı* sandeTdim dā (Ay.60/46)

daḡınısañ *zıṡcana daḡını-ġomu* dēlä hānā. (Ay.60/47)

anā baḡseñ ya ġaşıdan bi dāvi *ġäK-ġälĪ* bizim çocū çinicäK ya. (Ay.61/18)

ahā işdā sän nā *i läyi-batıñ* bizim işimiz dā böla. (Ay.64/10)

ġäldim burıda bibuçukaġ otudum, *gidi-yatırım*. (Ay.64/13)

yiyi-batı bunnā, onnā bizim *ōṡādan* (Ay.64/16)

sāniñ nālinā mi *ġüdüb-burün* bān! (Ay.68/40)

“edān buṡu” deninnān *deP durmasıñ* dē ġızmış dı e' miş ālini vēmiş. (Ay.70/5)

ġüccük bāyimiz acıdan topraḲ *yaṡaP-barımı* . (Ay.71/22)

döṡ *ġızardı-batımu* . (Mġ.72/2)

ġālin ġālin *ġāliK ġāli* / zaṡım ġālin *ġāliK ġāli* (Mġ.72/22)

yarın ġini-mi *ġāliK-ġāliñ?* (Mġ.72/30)

nidān davranıyomañ toP gibi *oturu-mu-batıñ?* (Mġ.72/33)

oturu-ġoma. (Mġ.72/33)

kudān gāliK-gurin hāman duyoz. (Mğ.73/2)

baççamıza çapilē gidiP-barıs. (Mğ.73/14)

nēdiP-bāsiñ ğı? (Mğ.73/33)

borda *yati-ġo*. (Mğ.76/23)

İ Ğ

bir ğıllı el bennen *gidir gelirdi*. (23/54)

ben bunnan *duta duta ġederim*. (45/39)

Ğ

varmışki çeñesi bĒle ġıvışlıyıp duruyo.(23/55)

“herīf, işde d’úñüller ikide bir gidip gelip duruyollar, bilmem işde kimlerdenise...”(24/114)

şinci diyelim ki misāfiller dāvet ēdildi, gelicekler, onnar hazıllana dursuñlar; burda ġız tarafı dikeşleri de dikdi, evi de d’óşediler.(24/480)

İ Ğ

babannemin āreti bu insan āni devamlı *gidip geldīmize* ben tanıyām yani. (13/1)

Ş Ğ

ikimizde dā yini *yeti ip gelik*. (29/3)

ordan zilli ókúzleri *alı ġoymu lar*. (29/62)

ġaranı derenin içine girdiydim sākine, *saralıb duruyo*. (36/227)

dēzelerin *dura dursun*. O zamāna ader diyo pātīshāha dāvedjidecāñ diyo dilelem çengi.

(49/130)

ğoca ğarı *gide dursun*, biz gelelim onnar orda ğaldılar. (50/170)

bunnar orda *yata dursunlar*, bir duman çökdü. (50/197)

o orda *yata dursun*, biz gelelim ğızlara. (50/235)

asger ğuqzar hanımlen *harbide dursun*, biz gelelim şah ismāyile. (50/242)

şah ismāq o daan ardında *yanıp yatıyodu*. (50/243)

uyanam diyi o yanna bu yanna *ğaçar durudu*. (71/69)

ğ

şureX isdiyosa iküş sofrā olan tarafından yemē *alâğor* ulenüsTü. (1/54)

bir sofrā iki sofrā *alıkor* muğagğaK, güvē salma yapağsa. (1/146)

“len *açılıP duruyo* bu namıssız ğapı” dedi. (4/26)

durupduruyoz ya biz de (5/5)

bağ birisi de orlāda düşmüş *baırıPduru* bağ, *baırıPduru* ũrlāda (17/49)

o ğēmeden topraK *yı a ğoduğ* biz onuñ gelcej yere.(24/164)

cavır ğāmamış, ölülē *yulmı ğalmı* . (24/170)

bizde ardından *atıPduruz* emme çoğ. (29/3)

alektirik.... şeher gibi *yanıPduru* (29/9)

öñümüzde deñizde bi ğasXana vapuru *durupduru*. (29/12)

kirmanım, mekilēm, hePsi helan *durubdurula*. (30/9)

herşēni *biliPduruyun*. (30/12)

ōlan eviñ önünde *duruğor*. (33/10) (durakoy-)

üçüñü arabisdene yolladılā, birini urusun ağzına *alağodulā* . (39/48)

biz biğe *gelip durmayam*, üzümeyem. (40/22)

ābeñ dediñ *ħasdānede ğulüp durma* dediñ. (46/38)

bi sene durmadān, böle *ālâ ip duruyolāmu mı* .(46/116)

südü bişiri, daşırı, ûnu, *ġaynā ğoruz*. (51/30)

adım atdıķca baldırlāñı *dövē duru*. (51/105)

§

ğ

Nevşehir ağızlarında kullanılan “... + -A + -ib, Ub, -Ip, -Up batır” ve “... + yoru-” şekilleri dikkati çekmektedir. “... + -A + -ib, Ub, -Ip, -Up batır” ,bu bölge ağızlarını Türk lehçeleri içinde Türkmen, Nogay, Kazak, Tatar, Yeni Uygur gibi Türk lehçeleri ile birleştirir.

Nevşehir ağızlarında kullanılan , “+ yoru-”, Eski Anadolu Türkçesi’ nin sonunda şimdiki zaman ekine dönüşecek olan eski bir tasvir fiilinin yaşadığını örneklemektedir.

Tasvir fiilleriyle (yat-, tur-, otur-, yorı-) kurulan dört yapı da aynı sistemle ortaya çıkmıştır. Bu sistem; Asıl fiil+ Zarf fiil eki+ yardımcı fiil+ Geniş zaman eki+ Şahıs eki şeklindedir.

yıġıla galmissım orıya, hē yı *ıla galmissım*. (1/33)

nene ha bi de sen söyle de ben de bi *belliye-durım*. (1/40)

gız anşā ne *yatıp duruyoñ bā* gidecağ guru doķmı. (4/31)

adam gapā aşmış ki tandırda herif *oturub-batır*. (12/19)

yorganına ğore ayāñı uzadır “elindeğossa alır, *alib-batır* niy olmasın dir.” (12/50)

biz de gelmişler ne sahlāyoñ *gelib-batırlar* dirik. (12/54)

bişeve çoğ *gelip gēderseñ* “ne *gelip-batıñ?*” dērik. (14/25)

mêhriban uşah evde *yatıp-batır*. ne *yatıp-batıñ* gağ gağ gayrın zabaholdu suyağedilecek.

(14/26)

niye *gülip-batıñ* la! (14/30)

“goy” hâkim “şöyle” didi, ben döyle *doru up duruyom*. (14/32)

ne *bañıp yatıñ* Hanife bi keleme de sen gonuş. (23/24)

du bağam ga Dilberaba! Şordan şurdan hediye *gelip-batır*. (40/12)

niyeğelmesiñ, *gelib-batır*. (40/13)

nolubolmaz Sülman. namkörlük yapıyor, *alıb-batır*. (40/14)

è atıñ dırnāna *yı ılı-galmı* go,ñmuş asikli. (51/11)

hanım da buradan gidecəğımıñ canım *sıdılıyurur*.(N ú

g@N

ú

Anlam bakımından “ävät-” fiilinin Eski Türkçe dönemindeki muadili olarak görebileceğimiz id- tasvir fiili, –U zarf-fiil eki ile birlikte esas fiildeki iş, oluş ve hareketin kesintiye uğramadan tamamlandığını bildirir. Eckmann’a göre, fiilin “ıdu ber”< “yiber-” şekli, -p zarf-fiil eki ile birlikte esas fiildeki iş, oluş ve hareketin tamamlanıp bittiğini bildirir.⁴⁴ Iskakov, -p jiber- yapısının esas fiildeki iş, oluş ve hareketin âniden ortaya çıkıp işlenişini bildirdiğini belirtir.⁴⁵ Yeni Uygur Türkçesi dışındaki Türk lehçelerinde ävät fiilinin muadili olarak görülebilir.

“ırkeñ tısta *kütip tıra*” didi miña.⁴⁶ (13/15)

biz de *karap tırabız*.⁴⁷ (13/237)

mınıñ yanında on-ön bişlep te *kıçkıra tır an*, teneke çalğan davul çalğan ses tavuş çığaran kişiler tavuşlap.⁴⁸ (21/30)

tıştan çabacı *sütetir an* kişilerni tıştan kitirebız.⁴⁹ (21/139)

indi bızniñ işibızni üzibız *ı liy ba ladık*.⁵⁰ (8/63)

müslümannarnı, hıristiyanlıqqa *zorlıy ba la an*. (8/141)

şol vaqıtta *okıy ba la an* bızniñ balalar. (8/313)

sağat dürt pıçıkta ezrek *üzime kile ba lağanmın*, annan qaradım kōca bir yirde yatıp tıramın. (13/11)

akşam bılğaç bōriler *ula a ba la an* ü dip, bir siri bōri. (16/116)

bılay bılğaç indi yanadan ezrek indi *ıntıy yiberdi*.⁵¹ (13/163)

balalarını ap *cı ıp yiberebız* indi tavnun başına. (13/245)

irtük tıram, álam, namazımı oqıp annan samavarnı *koyıp yiberem*, sufranı otırtam. (16/50)

⁴⁴ Janos Eckmann (1996): *Harezmi, Kıpçak ve Ça atay Türkçesi Üzerine Ara tırmalar*, Ankara: s. 98

⁴⁵ A.Iskakov (1974): *Kazirgi Kazak Tili-Morfologiya*, Almatı, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991, C I, Ankara

⁴⁶ bekleye dur-: Özkan, 1997

⁴⁷ bakıp dur-, devamlı bakmak: Özkan, 1997

⁴⁸ bakıp dur-, devamlı bakmak: Özkan, 1997

⁴⁹ sökme işini devamlı yapmak: Özkan, 1997

⁵⁰ çalışmaya başlamak: Özkan, 1997

⁵¹ yiber-: gönder-: Özkan, 1997

samavarnı koyıp *turıp yiberebız*, kürşileribızge de eytebiz, birge cıyılıp çáy içebiz,
sevinip heybetlep. (16/62)

alar mınçaa para kıoya biz de alarnı ap kilip, heybetlep, çáylár içirip, şulay tip, *kıaytarıp yiberebız*. (17/49)

cingiylerin *ayırap yibernenner*. (19/59)

İ Ğ

Dediler ki, ağurun öğündeki şo ĥarmana *var dur*. (5/260)

Ğ İ Ğ

kıayı ip duruyo, bu sefer nābıyo, mekke şerifi, osmanlı deyo çok zaman savaşıyo (5/89)

Ğ

geldim seni *yapı ıgida* çalıştım. (2/61)

herkes dinine mensubtı, *geç n r giderdı*. (18/67)

gide gide bi köv k m n bi yere geldiler. (37/49)

İ Ğ

kelolan *duradursuñ* (5/219)

gucavımda uşavı görúverincè, bunnā *a ırıb galdıla*. (8/24)

ben de evde kendim *ğalağaldım*. (8/45)

ğalağalınca aç öte bāřıyon, beri bāřıyon óñúme de bi kópek geldi. (8/45)

ule geçinçāz diye *ūra ip durıyo*z işdè. (17/25)

bi ācın dibinde yatmış *uyuya galmı* . (21/3)

İncelediğimiz ağız bölgelerinde yazı dilimize bir paralellik gözlenirken, özellikle Nevşehir ve Güney Batı Ağızlarında kullanılan ... + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır ve ... + yoru- şekilleri dikkati çekmektedir:

Birinci yapı, + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır ,bu bölge ağızlarını Anadolu'da Muğla, Nevşehir başta olmak üzere İç Batı Anadolu ağızlarıyla, Türk lehçeleri içinde de Türkmen, Nogay, Kazak, Tatar, Yeni Uygur gibi Türk lehçeleri ile birleştirir.

İkinci yapı "+ yoru-", Eski Anadolu Türkçesi'nin sonunda şimdiki zaman ekine dönüşecek olan eski bir tasvir fiilinin yaşadığını örneklemektedir.

Vahit Türk, tasvir fiilleriyle (yat-, tur-, otur-, yorı-) kurulan dört yapının da aynı sistemle ortaya çıktığını söylemektedir.⁵² Bu sistem;

Asıl fiil+ Zarf fiil eki+ yardımcı fiil+ Geni zaman eki+ ahıs eki eklindedir.

" İmdiki zaman ifadesinde tercih edilen dört fiilin ortak özellikleri: Fiillerin dördü de kalın sıradan ünlülere sahiptir. Bu, fiillerin ekil olarak ortaklıklarıdır.

İkinci ve daha önemli ortaklık ise anlam yönündedir:Bu fiillerin dördü birlikte bir canlının hareketini tasvir eder gibidir: yatmak, oturmak, turmak(aya a kalkmak), yorımak(yürüme) veya yorımak, turmak, otumak, yatmak eklinde sırayla bu fiillerin ifade ettiği anlamı dü ündü ümüz zaman bir canlının, özellikle insanın, hareketleri gözümüzün önüne gelir."

⁵² Vahit Türk (1999): "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *Türk Dili Ara tırmaları Belleten* 1996, sayı: 740, s.291-340, TDK Yay., Ankara

Ahmet Günşen;

“Anadolu a ızlarını; Türkmen, Nogay, Azeri ve sahil boyu Kırım Türkçelerine ba layan ve merkezi Mu la a zı olmak üzere genel olarak Aydın, Denizli, U ak ve Kütahya a ızlarında görülen “... + Ib, Ub, Ip, Up + batır” Orta Anadolu’da Nev ehir A ızlarında da görülmesi, büyük önem arz etmektedir.”⁵³ demektedir.

bänim äväldänidin pusadım *deP-batırı*. (Dz.47/32)

biz de gelmişler ne sahlāyoñ *gelib-batırlar* dirik. (Nş.12/54)

bireve çoğ gelip gèderseñ “ne *gelip-batıñ?*” dèrik. (Nş.14/25)

Derleme Sözlüğü’nde de bu fiil unsurunun benzer örneklerine rastladık:

ā Fiillerin sonuna gelerek süreklilik

bildirir:

-*Ne yapıyorsun?-Çalı ıp batırı*. (Gölcükler-İz.; *Tavşanlı ve köyleri, Alayunt-Kü.; *Bor-Nğ.)

(*Nazilli-Ay.; Kemaliye *Alaşehir-Mn.)

Gelip

durmak.(-İz.; Genek *Yatağan-Mğ.)

(*Acıpayam-Dz.)

(Karaahmetli-Dz.; Şeh-Ay.; -Kn.)

(-Dz.)

(-Bo.)

Gidip durmak: *Nereye gidibatırsın?* (-Bo.)

⁵³ Ahmet Günşen (2006): *Anadolu A ızlarında Tasvir Fiilleri:Orta Anadolu A ızları Örne i*, II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirisi

.....durur:*dhr* *yadır*. (Hasanoğlan-Ank.)

Yapıpdurma. (*Devrek-Zn.)

Güney Batı Anadolu ağızlarından tespit ettiğimiz iki örnek dikkat çekicidir. yörü- yardımcı fiiliyle oluşturulan bu yapıda, zarf fiil eki –p’nin etkisiyle yardımcı fiilin ilk sesinde y->b- değişmesi olmuştur. yörü-, Türk dilinde şimdiki zaman oluşturmada sıkça kullanılan bir tasvir fiilidir. Yazı dilimizdeki şimdiki zaman ekinin de aynı fiilin ekleşmesiyle oluştuğunu biliyoruz. Bu fiil, Türkmen, Kazak, Kırgız ve Nogay Türkçelerinde de şimdiki zaman oluşturmakta kullanılmaktadır.⁵⁴

đarı đarı *yarıP-börüz* ağağ *sönüP-börüz*. (59/58)

sāniñ nālinā mi *güdüb-burün* bān! (68/40)

Süreklilik gösteren ... + -A + yoru- birleşik fiilinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde oluştuğunu, ama çok geçmeden de yorı-/yoru- fiilinin hece düşmesi (haploloji) olayı ile şimdiki zaman ekine dönüştüğünü biliyoruz: *bakınıyoru* “bakınıyor”, *veriyor* “veriyor” vb.

Eski Anadolu Türkesi döneminde yaygın olarak kullanılan ve süreklilik bildiren bu birleşik fiilin, Nevşehir ağızında şimdiki zaman kipi ve tasvir fiili işleviyle kullanılması ağızların muhafazakâr yapısını göstermesi bakımından önemlidir:

hanım da buradan gidecəđimış canım *sığılıyorur*. (Nş.)

geçimimiz kep²*zelik* a ¹*nōrelim* oñsuz *olmüyörür*. (Nş.)

beni ²*ğaçırdılar*. Buralarda *oğunuyörür*, şimden *sōna* oralarda mı *ođunsuñ* benim *gelnöldýmu?* (Nş.)

vardım ki bir ²*gişi* ¹*ğocamın* ²*ğafasını* böyle *paltalayorur*. (Nş.)

⁵⁴ Ali Akar (2001): “Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri”, *M.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:4, s.1-10

evimiz de dÀ ğarsambalı, oğlan oda *su ayorur*. (Nş.)

Derleme Sözlüğü’nde bulduğumuz iki örnekte, “düş-” fiilinin tezlik anlamı yanında süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurduğunu tespit ettik:

- ş Oturup kalmak. (Hasanoğlan-Ank.) [__>oturavarmak]
 ş Yatıvermek, yatıp kalmak:Çocuğum uykun geldi senin, haydi
 yatadüş! (*Bor-Nğ.)

Derleme Sözlüğü’nde bir örnekte “yaz-”yaklaşma fiilinin süreklilik anlamı verdiğini tespit ettik:

Bakadurmak. (*Düzce-Bo.)

Güney Batı Anadolu ağızlarında “otur-” yardımcı fiilinin süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurduğunu tespit ettik:

o masañın şahbeñtisini areyō bān *bilib-oturun*. (39/85)

yatañ *oñub-oturu soğuşuğdu yat-oturu*. (56/18)

bānim pēnirimñā *ıştanıb-oturu*. (56/26)

Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ili ağızları için; “bölgemiz ağızları tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(-y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları aşağıdaki örneklerde görüldüğü şekilde, bazı zarfları kullanarak, bazen de çekimli fiiller kullanarak gidermeye çalışır”⁵⁵ demektedir.

hele alsun bañah (o ala dursun)

⁵⁵ Gemalmaz, 1995: 376

Osmaniye Tatar Ağzı'nda; tır-, tur- yardımcı fiili devamlılık fonksiyonundadır. Ayrıca "başla-" ve "yiber-" fiilleri de tasvir fiili kurmaktadır:

mınıñ yanında on-ön bişlep te *kıçkıra tır an*, teneke çalğan davul çalğan ses tavuş çığaran kişiler tavuşlap.(21/30)

sağat dürt pıçıkta ezrek *üzime kile ba lağanmın*, annan qaradım kōca bir yirde yatıp tıramın. (13/11)

samavarnı koyıp *tırıp yiberebız*, kürşileribızge de eytebiz, birge cıyılıp çây içebız, sevinip heybetlep. (16/62)

Derleme Sözlüğü'nde süreklilik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiştir, şu örneklerine rastladık:

Alıp gelmek, getirmek. (İğneciler *Mudurnu-Bo.)

Alıp gitmek, götürmek. (Anaraş *Sürmene-Tr.)

ğ Alıp gelmek, getirmek: *Mangalı ala el*. (*Bor-Nğ.)

Hile etmek, aldatmak.

İletmek, götürmek, alıp gitmek.(-Sn.)

(*Kilis köyleri-Gaz.)

(-Çkr.; -Gaz.)

(*Bor-Nğ.)

(Gümenüz *Alaçam-Sm.)

Alakoymak, bırakmamak. (*Bor-Nğ.)

Geri kalmak: *Dö medi i kapı, alıkalmadı ı i yok*. (-Sv.)

Söz vermek, inandırmak. (*Kargı-Ks.)

Asılı kalmak, düşmeden durmak. (*Zile-To.)

Devamlı: *Sen burada bakı kal*. (-Rz.)

Bir işin, bir isteğin yerine getirilmesi için çare araştırmak:

Gayrı sen

bilin, bak gör bu i imi bitir. (Solakuşağı *Şereflikoçhisar-Ank.;*Bor-Nğ.)

Tıka basa dolmak: *Evin içi dı ı bu dayan*

basıla galdı, geçecek, duracak yir yok. (*Bor-Nğ.)

Ansızın korkmak, korku

ile bakakalmak, gözlerini açıp bakakalmak: *Beni görünce belere kaldı.* (-Bil.;

*Kandıra- Kc.; *Bor-Nğ.; *Silifke-İç.)

(Yenice *Emet-Kü.)

(-Ama.)

Çocuk ağlarken nefes alamaz hale gelmek. (Çanılı *Ayaş-
Ank.)

Gözler hastalıktan, zayıflıktan iyice irileşmek. (-Ba.)

Durmak. *Ne yapalım çalı ip botuyoruz.* (Ceylan *Fethiye-
Mğ.)

Hiç susmadan ağlamak. (Yukarıçay *Acıpayam-Dz.)

Meyve çok bol olmak: *Bu yıl meyveler çakıla galdı.* (*Bor-Nğ.)

Bir şey yaparken oyalanmak, zaman öldürmek. (Oğuz
*Acıpayam-Dz.)

ş Ortada biçimsiz bir şekilde kalmak. (*Silifke-İç.)
sırıtmak,
sırta kalmak. (*Silifke-İç.)

ğ ş Döğüşüp durmak: *Hasan ile Veli dö ü üp battıklarında
ben denk geldim.* (*Fethiye ve köyleri-Mğ.)

Olduğu yerde durmak. (Yayla *Tefenni-Brd.)

İnat etmek, direnmek. (*Bor-Nğ.) Sık sık ve sürekli olarak
vurmak. (*Bor-Nğ.) Yorulmak. (İğneciler *Mudurnu-Bo.) Oluverdi
anlamında kullanılır: *Yün yumu ak duravardı.* (Silifke-İç.)

Hiç unutmamak, fikri sabit haline getirmek. (*Bor-Nğ.)

Devam etmek, sürekli olmak: *Mal didi in dutup durmaz.*
(*Bor-, Nğ.) Sürekli olarak bir kimseyi korumak: *Ana baba insanı dutup
durmaz.* (*BorNğ.)

Derleyip toparlamak. (Sidek *Kaş-Ant.)

Sürekli. (Afşar aşireti, Pazarören *Pınarbaşı-Ky.)

Yığılmak, dolmak: *Zabahtan bazar yirine her ey kakıla galmı
idi.*

(*Bor-Nğ.)

Bir şeyin üstüne aşırı düşmek, üstünde durmak. (*Düzce-Bo.)

- ş Şaşırıp kalmak. (Çayağzı *Şavşat-Ar.)
Dikilip durmak. (Yerkesik-Mğ.)
- ğ Ağzının içinden söylenmek. (Bahçeli *Bor-Nğ.)
- ñ l Şaşakalmak. (İrişli *Bayburt, *Sarıkamış, *Selim-Kr.)
Kızıp ses çıkarmak, kızarıp durmak. (İrişli, Bayburt
*Sarıkamış,
*Selim-Kr.)
Şaşırıp kalmak. (Küçükisa *Zile-To.)
Oturup bekle.(Çıtak *Çivril-Dz.)
- l h Oturup kalmak. (İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim-Kr.)
Yere serilmek: *Meyveler a acın altına sergen olakalmı lar.*
(*Mut-İç.)
Şahlanmak, şaha kalkmak: *Ali'nin atı dün çar idan geçerken
susadurdu.* (Baf-Kıbrıs)
Sürmek, devam etmek. (*Kandıra-Kc.)
Alıkoymak. (Dereçine *Sultandağı-Af.)
- ş Boş yere gidip gelmek. (Tatlıpınar *Yapraklı-Çkr.)
Ayakta tek başına kalakalmak. (*Ürgüp-Nş.)
Dökülekalmak. (ilenç) (*Kaş ve çevresi-Ant.)
Dargınlığı sürdürmek (-Çr.)
- ş Apışıp kalmak, alıklaşmak, suçlanmak. (*Gürün-Sv.)
Durmaksızın, arka arkaya, sürekli. (Uluşiran *Şiran-
Gm.)
(Bölceağaç *Manyas-Ba.)

İ Ğ

İ İ İ

İ

Esas fiilin -(y)I, -(y)U zarf fiilli şekilleri üzerine, esas fiilin anlamına “tezlik”, “anilik”, “apansızlık” anlamları katan ver- fiiliyle kurulan birleşik fiildir.

Tezlik bildiren “ver-“fiilinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“İvedilik Fiilleri; -çabucak, birdenbire, kolaylıkla, 2. 3. kişilerde rica” ⁵⁶
M. Kaya Bilgegil	“Tezlik Fiili (Ta’cilî Fiil); -eylemin süratle veya anî olarak vukuu; küçümseyiş” ⁵⁷
Baha Dürder, H. Ediskun	“Tezlik; -tezlik, kolaylık, apansızlık, beklenmezlik, savsama, tezlikle birdenbire yapmama, alışkanlıktan birdenbire vazgeçmek” ⁵⁸
Muharrem Ergin	“-kolaylık, çabukluk, birdenbirelik” ⁵⁹
Haydar Ediskun	“Tezlik Fiilleri; -tezlik, kolaylık, savsama, önemsememe, şanssızlık, beklenmezlik, tezlik, kolaylık, tez, kolay yapmamak, alışkanlıktan vazgeçmek, apansızlık” ⁶⁰

⁵⁶ Banguoğlu, 1979: 155

⁵⁷ Bilgegil, 1982: 281

⁵⁸ Dürder, Ediskun, 1978: 121

⁵⁹ Ergin, 1980: 387

⁶⁰ Ediskun, 1980: 231

Tahir N. Gencan	“Tezlik Fiili; -tezlik, çabukluk, önemsizlik” ⁶¹
Nurettin Koç	“Tezlik Bildiren Birleşik Eylemler” ⁶²
Zeynep Korkmaz	“Tezlik Fiilleri; -(y)I/-(y)U zarf fiil eki almış bir esas fiilin, ver-yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuştur.” ⁶³

İ ğ

Edirne ili Dağlı ağzında “var-, ver-” fiilleri yaygın olarak şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır. Bu şekildeki bir çekime diğer Anadolu ağzlarında rastlanmamaktadır.

cemaq paşa arap şiyinin çocūnu asmā *kalķveri*. (1/19)

orayı orayı *tapı tapı verī*emen. (3/8)

sōna *ķolverip* gidū adam tabī. (14/16)

al öküzlerin başından ipi, *ķolver* öküzleri, yaķala āmed’i ķışķıvraķ bāladıķ ālada, ālat ācına. (17/41)

bu şindi *tutuvāmi* yolu, köyden köve. (24/46)

ben de öküzleri yedēme aldımı *çekilivēdim*. (24/135)

bu severe şehirin kenarına vādīm vaķıt ben şihirin içine *ortalıyvērcen*. (24/137)

undan sōra yunan askērleri hemen unnarı *yaķalayvellē*. (25/9)

ha baķalım de baķalım bize mektūp yolleyri, bi de mektup *yollayvarı*. (25/17)

mektūp içinde parayı *yollayvarım*. (25/20)

dāvetli mektūp, *mühürleyvellē* bi kaç yerine. (25/20)

gene para *yollayvarım* aynı yērden postāneden. (25/26)

⁶¹ Gencan, 1971: 197-198

⁶² Koç, 1990: 280

⁶³ Korkmaz, 2003: 152

sorūlar hāfīs'a, hāfīs deyveri, piliçlēden, tavıç pilişlēden yılanın ısırdı yere piliç koyun dēri. yılanın ısırdı yere pilicin kıçını *koyvavarız* piliç ikiüç kere āzını açī rappadaç ölü.

(25/43-45)

büle hucūtümü *irğalayvarı*. (25/52)

şindi itiyarlıqlan *buvu uvarım*. (25/84)

ğarayın üstünü aq inī, *kapayvarı*. (25/92)

tekrar buna da *inivēdi* mi, gözlēm görmezoldu. (25/93)

yapı ivādım ben bunun ğuyruna ğarı deye. (25/130)

ölu ğızı olmadānı git *deyvellē* bi derviş ara baqam ölümüz ğızımız olcaç mı? (25/153)

pādişahın bizim ölu, ğızı *olmayvarı* dēri. (25/154)

unu al şu elmayı *deyveri* şindi o derviş. (25/155)

undan sōra kıız da anasına *süleyveri*. (25/165)

beni gudēni dēri düştü bayıldı borayı *deyveri*. (25/165)

ben *deyveri* aq saqal'da türkmen beyi'n kıızını alcam dēri, ona āşıkım. (25/169)

undan sōra *toplayvallā* kıızları gül bāçeye. (25/172)

beni *isteyveri* diye. (25/178)

canım ben de *ğabārmayvarıma* gerinim *deyveri* ğız. (25/179)

pādişā bi dünürlük *yollayvarı*. (25/181)

bi uslu adam, uslu adama ben kıızımı vèrmem *deyveri* şindi. (25/182)

hemen ha baqalım de baqalım hind'e yemen'e gidēken bük bi saraya *raslayvarı* sarayın

üs pençeresinde bir kııs bi gözünden qan aqāmış. (25/210)

ne *alayvarısın* ba kııs? (25/216)

nhyeti dört qardaş bunu *deyveller* biz müsāvir etmedēni salmayız. (25/222)

hemen *toplayvallā* unu ha baqalım de baqalım eve. (25/222)

yiyyöllē, içivöllē ismeyil *deyvellē* sana *deyvellē* ğıs ƙardaşımız gülperi'yi biz verecēz.

(25/230)

şā ismeyil'e bi ƙılıç *sallayveri* arabüzengi şah ismeyil atın üstüde altına. (25/252)

erlik bir, iki deyveri, sen yaptın üç *deyveri*. (25/254)

şah ismeyil'i *yaƙalayvallā*. (25/275)

he te ben üle *deyverim* sana. (25/286)

gözlēni yerli yerinde ƙoysa, bu tüyü *sürüvēse*, gözleri anadan dūma açılıy. (25/317)

ben de te büle ĩnelenmē *gelivörüm* te bu ğısçāza. (27/5)

sēn nērden *biliversibt2lulm*

ğ

Erzincan yöresi ve ağızlarında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve çabukluk anlamı vermektedir.

Ğılıcını çekmiş, İğci Baba *gelir gelmez* boynini vurmuş. (1-26/27/63)

dayireye giryī ğızı *görür görmez* bu ğıza bu da āşığoluyī. (2-14/54)

bir sahat seyrēdiyī sehat tamam *olurolmaz* çıhıp hemen bi bilat alıp giryī ğene tabi çıhıp giryī. (2-14/55)

oğlan içeri *girer girmez* hemen perdeyi açip oğlanı ğızın yanına ēdip, ğapiyi çekip çıhiylar. (2-14/76)

bekliyī ğapi *açılır açılmaz*, külahı başında hēş kimse görmiyī tabī giryī içeri. (2-14/92)

buni başıma *ğoyğomaz* sır kesiliyim, dēyi. (2-14/106)

hemen düymeye *basar basmaz* hizmetçiler içeri dolıyı, çabuğ buni atın dēyī. (2-14/108)

düdiği getüriyi, neyse *gelir gelmez* alıyı gine dōğru Haleb’e. (2-14/117)

güneş yerin yüzünü alanda davarı süya *ğovēürsün*. (4-8/36)

davarı suya *ğovēriy*, ğavalı eline alıy. (4-8/43)

ğ

Erzurum ağızında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve çabukluk anlamı vermektedir.

dār dāmez ğebul ādir padişahın oğli buni. (4/74)

ğ

Tezlik birleşik fiili, Güney Batı Anadolu ağızlarında çok canlı ve işlektir.

“*soru-virüñ* baqam” dirlä. (Mn.1/38)

“*dädañi aḵdōām* mi” didim. u du “*aman aḵdōma*” didi.⁶⁴ (Mn.2/3-4)

du bän *sāñ söyläḵ-virām* biyo. (Mn.2/14)

sän *añmadūr*.⁶⁵ (Mn.2/23)

añmadı-virām.⁶⁶ (Mn.2/26)

“*yazı-vır*” diyo. (Mn.2/28)

hadı *oḵna-viñ* bize baqam biyo. (Mn.2/33)

oturu-vi deyoñ oturuyo. (Mn.2/43)

otu da *i ĩ-viri* çocuK işimáz ya. (Mn.2/44)

nisāḵĭ-virān ki. (Mn.2/47)

“*sāni* hızmakar *tutu-verām* ona” didi. (Mn.6/8)

odan *goḵ-verincä* bis kürkü tazıyodan *gō-vediK*. (Mn.6/45)

sırtı *a ı-vēdi*. (Mn.6/45)

köpäklä *varı-vēdi* odan bizim tazı. (Mn.6/47)

“*göyun* köpäklä *sarı-vīdi*” didim. (Mn.6/56)

di kütügçäri, bi *gāzālbisäsi*, bi ateş *diḵ-viri* gız. (Mn.10/35)

oḵan diyo-kına “*aḵı-veriñ* bänim sätımı” diyo annäsi-gilä. (Mn.10/53)

aḵıp gäliP sätı olan älinä *tutu turu-veriyo*. (Mn.10/55)

“*bänä*” diyö “*SāTgıranrıñ* gızını *aḵı-vécäksiñ*.” (Mn.10/63)

“*aḵı-veriñ* bänim sätımı” deyo şı “*bastonomu*” diyo. (Mn.10/66)

yazdı $\text{\textcircled{K}}$ tarında gälini *gati-veriyoḵā* ikisiniñ yanna. (Mn.12/7)

kapıyaçı-vi. (İz.17/49)

⁶⁴ söyleyiveriyim mi?/aydı-veriyim mi?: Zeynep Korkmaz (1994): *Güney Batı Anadolu A ızları*, TDK Yay., Ankara: s. 5

⁶⁵ Anlatıver. Korkmaz, 1994: 5

⁶⁶ Anlatıverelim. Korkmaz, 1994: 6

bi asıtdım gu}rū *kopu-vedi*. (İz.17/49)

bizā bi zarraf düKganı *açĭ-viriyo*. (İz 18/5)

bānā *de}vermiyo* bunu. (İz 18/18)

kapıdan dışarı çıkādık *atı-vĭdiK*. (İz 18/26)

dāve *gō-vediK* giTdiø ad.... (İz 18/49)

sān dā kapı}, pānçāñā} *çÁki-vĭ*dā gāl hā. (İz 18/62)

içinā çomaK go}cāsın *açıtı açıtı-vicāk*. (İz 20/8)

yancaca *gāli-viri*, nağışu. (İz.20/12)

köpāgizi didim ya *gōsdāri-vĭdim* hinci sizā. (İz.20/14)

tabı onuñ sāmimi dā *ayırı-vediK* säkişsānāvāl. (İz.22/19)

böyün bırakıp *do}ta irām* o}tmadı.⁶⁷ (Kü.23/3)

ğadın *gaybo}tu-vemi* . (Af.28/83)

biz muraT}tādān *gāci-vedik* kötāşā, ka}ba}ta}ım āv sābı sür cāzvāyi atāşā. (Af.28/89)

niya}ñadı-virin?(Af.29/1)

hāmān o zaman hamba}t giri, *giri-verĭ*. (Af.30/12)

“gā bāni bi saT *go}ver*” deārāK. (Af.31/22)

fukārā}sān bi çiföküzö}tu da, biri ölü-verĭsā *ga}tı-verĭ*. (Af.34/6)

anasıgil nā deyo bān saña bi *deyi-verān*. (Af.36/11)

onnar gālmāktussuñ o}tan *gāli-virüyāvā*. (Af.37/36)

gāli-vēni āvlārinĭ biyo “anā” demiş “sān” demiş “dāzāmiñ gıztānı *sulē-ve* bānnān

giTsiñnā” demiş. (Dz.39/14-15)

anası dāzāsini *sulē-vemi* . (Dz.39/16)

ākāsından çabı} çandarma yetişiş inahdara *gātiri-vemi* . (Dz.39/22)

⁶⁷ Dolaşivereyim. Korkmaz, 1994: 33

“neçtduñ deya” älin bi aļna *aṭı-vermi lä* dā ba’miş hālini. (Dz.39/39)

sān biyoT dā *soru-verdinān* zor gāliyoru. (Dz.39/51)

bi dıřāyı çıkıf di *gāli-veren*. (Dz.39/59)

sandī *açı-vēmi* . (Dz.39/81)

vāzirini *aṭı-vecāgoṭmuş*. (Dz.40/28)

sān bāni çıkā boļnuma bi çapıT *bālē-ve*, bi baķır *daķa-ve* bān sāni ävāren. (Dz.43/9-10)

baṭıK “suyumuzu āTma da *gātiri-veren*” dimiş. (Dz.43/15)

giTmiş baṭıK isdādiKlāni *gātiri-veri* . (Dz.43/16)

gätimiş *bālē-vemi* . (Dz.43/17)

aķıṭ *örgādi-vemi* . (Dz.43/56)

gālmiş dilkiyā *dē-vemi* . (Dz.43/66)

dilki döyirmanı *gōy-vemi* . (Dz.43/82)

hāpsiniñ ātına birā kilim *atı-visāñ* ya. (Dz.43/88)

ginā götürüP çadırına *bıraķı-vermi lä*. (Dz.44/13)

“bi āṭtın beşşiK *gātiri-ve*” deyo. (Dz.44/17)

ikisi ğızıñōñā *goi-vemi lä*. (Dz.45/4)

bu yıṭ da ğızı südü *goi-vediKdān* kēri o ğızo südü yimiş ğāri. (Dz.45/5)

“gāti bān *çıķarı-veren*” deyo. (Dz.45/32)

sōñna o kömiyi ōlaniñaya inan b

müşteri, mustāōfendi geldi şurdan, bi yudum sucuķ vir diyóř iyi müşderi parasını alacāk, *oyviric k* (11/182)

ş

ğ

geli gelmez, o devler aħıllıymış ğavā gemirmiye başlamış. (20/49)

tā memmed şöle indi de ğuzulucādı mısdavā *alivêrdiler*, çaldılar.(36/54)

Sıcānan uşah *yiği vêridi*. (68/75)

ğ

Tezlik birleşik fiili, Kütahya ağızlarında çok canlı ve işlektir. Kütahya ağızında tezlik fiilinin pekiştirmeli biçimleri kullanılmaktadır.

yani kendimis *içiverem* deyolla, halkâ, vēmeveriyōla şeļlere.(1/31)

şuļoluvēsiñ, uvrgrgÑ

eline sahanını alan gidē ordan kepçe kepçe *dolduruverilē* sahanını.(1/317)

bubā bañbişē *alivē*. (2/81)

oda “ sus! elej satcan neler *alīvecen*”. (2/83)

baırma, elej setcan neler *alīvecen*.” (2/83)

ħalka *vuruvecaķ* ħalkı *vuruvecaķ*, *ğırivecaķ* gibi ħalk yarlıyo iki tarafXan. (2/85)

bunnarı bişēlē *alivēcān* diye yalvarıyo cingen. (2/89)

cingen çocuklārının ensesinden *dutuvēyo*, ğafasından *dutuvēyo*, *alīvecañ* size. (2/93)

ninamiñ beyiXlemesini *şeydiveren* mādemki (3/1)

bazan arķadeşlē daķılırdı ħani arķadan falan *sallēverilē*. (3/22)

aşcēsen *açıve* ğāli. (4/56)

bunu ben size *söleveren*, sözlēni amma. (5/29)

aħa bu beyin ğızı, “ şu dâ ne susu, şundan *içiveren* baken” derken yüzünü sürmüş, başını

sürmüş bi *serinnēveren* demiş (6/7-8)

undan sōna ğali ũnuñ bubası olan pādişah uraya büyüüm bi ħamam *ettirvemi* . (6/10)

ondan sōna “ ħarla da ge yā mubareK” *deyveri in*, ğayalāniçinden ħamamın içindeki

ğayalāniçinden “harıl harıl” bi seslē *gelīvemi* . (6/14-15)

bari saña acıķ daħa bişēle *dēveren* ben. (6/19)

gelines ğaynananıñ arasındaki geçimsizlik ğavğa *olūveryō* aslında. (6/26)

ē, buba, ē, baña acıķ bi ödünç altın *buluve*de boynımı sıralayen. (6/32)

ğara çalınıñ altını *dutuve* .(7/31)

ũlan demiş ben saña *duruvemem*. (7/33)

ben arķasından *siliverin* . (8/2)

sofraları *ħazırleveriz*. (8/7)

yīveriz. (8/9)

biz de *yiveri*. (8/10)

her gün ekmēmizi o *ayırveri*. (8/15)

ordan *aliveriz*. (8/17)

yarına iş ğalmasın deye evleri *topleveriz* şule. (8/22)

üşğatdaķılā televizyon vā, aħa o televizyona *çıkıveriz*. (8/23)

ona bi *çıkıveriyoz* ara sıra . (8/24)

hele bu kıbrıs davalarında ğāli *inmevereyazdıK* aşşāya. (8/25)

o televizyondan *iniverince*, ğāli yataķları yaparız. (8/25)

aħā yerlere *yapıveriyoz* yataķları ğocuman ğocuman. (8/27)

ğocuman ğocuman döşekleri *seriseriveriyoz*. (8/28)

o külçi gibi ğali bizim yorgannamız *oluveri*, ölü alafuranğalılān pekinceciK zārif

oluveriyō (8/29-30)

bobam annem beklemeden baķtı kendini beklemedimi çāşıdan gelince pek *sinirleniveri*.

(8/33)

bāzı yerle tarnaları peKacı oluyōda insanın dilini *ğavurğavurveriyo*. (8/39)

hele ğāli genş ğızları *toplâverilē*. (8/42)

çatı üstlēne, saraylara felan *ğōğōveriz* bunnarı (8/44)

ondan sōra *ğōğoveriz*. (8/44)

bunnarı güneşde durduKdan sora *doldurveriz* küplere.(8/45)

hemen ğāli küplēden ğaşıklē ğaşıklēvirisin *kepçelēkepçelēverisin* ğorsun yemeklere,

peK lezzeTli olur. (8/46)

daħa evvelden avcı işēlēni *ħazırlēveri* ğāli (8/49)

sıcaK suya batırılāda hemen tüyleri *çıkıçıkıvesiñ* deye.(8/60)

onu ğālik buvam *yapıveri* ojši. (8/64)

hemen *dutuveri* bıçā.(8/65)

- amanın ğāli insanın parmaqlānı *yicēveri* gelir. (8/71)
- bölece *yīveriz*. (8/73)
- beyā adam parayı alışın çarşıya *çıkıveriyor*. (11/24)
- ō arKadeşi ben alen gelen de tam mānasīle onnarı ule şe} *ediverem*.(14/17)
- bindiverilē* bazar günü aħa. (15/2)
- ben peK dışarı çıkımanya gördüklēmi *deyvēdim*. (15/3)
- ben gördümü *deyveriyon*. (15/7)
- deve felan *çıkartıveriyola*, oyun *oyneveriyola*.(15/14)
- averdınıñ* davıl çala çala çala ğız evine giderle.⁶⁹ (15/17)
- dēzem *annedivēsın* bi dene. (15/39)
- ben evinde vāsa fadime abam *ünnēveren* gelen. (15/53)
- gözē gözē *deyveri*. (15/53)
- sen baña gündüz deyeydiñ ben onu *ünneyveridim*.(15/55)
- bağ töbölsun ben bilsem *deyverin*, bilmōn. (15/58)
- bilyōsañ *deyvē*. (15/58)
- ben onu *ünnēveren* saña. (15/59)
- tabla *deyveriz* una biz. (16/5)
- mākemeye şuraya buraya gitmeden köyün ağaları *ħalledivermi* . (19/6)
- araPlā *dönüvedı* ingilizleñ yanına, nasılısa yeñdile bizi (23/2)
- arab şıkınıñölunu kesince, bizimkinnē , arablā *dönüveyyō* ingilizleñ yanna. (23/18)
- ħapısānesi *ğovıyo*⁷⁰ (23/33)
- biz burada geldiKeme, niğurudurmaz yûnan esgē çıkādı izmire dedilē. (23/35)

⁶⁹ Alıverdikten sonra. Tuncer Gülensoy (1988): *Kütahya ve Yöresi A ızları*, TDK Yay., Ankara: s.170

⁷⁰ Koyuveriyor. Gülensoy, 1988: 184

gidelim ğaylı,  lada biŒe} v  heram g ldiK bur ya, *gelirgemez* hemen bizi esgere aldıl .(23/50)

aķŒeheri beri geince *ġavu uvediK* h boba, biz dan geliyoduK, bu'dan. (23/52)

 n ne *aliv di* bizi, vur baķam ğır baķam o firķaniĖ ardından baķdı.(23/53)

neŒse birĖki kimse v rdı, onn  teslim *oluv dil * yonana.(23/55)

bulunsun *d vedi* allah tarafından olecek ğ li.(23/66)

o silahı ğuvatı *aliverince*, hi ardına baķındırmadıK hi . (23/78)

 le *ġavu uv dik*. (23/83)

benim d v n  *dole iveğ* deye (23/122)

ıķarveril . (23/128)

amanetiği *getirv dim* a g vey lan (23/146)

ġovediK cıbil cıbil, keydik. (24/23)

b dan gelibol na *eniverem*. (24/24)

ġola bi inzibat niŒanı *balev dil *. (24/102)

hemen yataĒa yatmıŒ, ben oķ uŒ d m biraz *ısdıveriğ* beni demiŒ. (27/9)

soğura ben oķ susadım, bana biraz ķalbırla su *getirveriğ* demiŒ. (27/15)

acıkdımebe demiŒ, oda demiŒ anam demiŒ bağna demiŒ tavuĒ *kesivey du* demiŒ.(28/3)

oda *kesiv mi* , yemiŒ. (28/4)

ġuyudan su *ıķarvey du* anam demiŒ. (28/4)

ondan soğura kel lan ordan *i eyi  verimi* . (28/11)

var *ķaiverelim* azanalın oĒlu (28/29)

ben *i irviyon*, kilim doķutcekl . (30/7)

anamı  ld ryon dediĒe *gidiv di*  yeni  dı g di. (30/21)

bibuuĒayar buldey bana *y kledivedil *. (30/24)

isdemēveriz. (31/5)

gösXerivēdim altını şeyde.(39/86)

beşibirliK taçcen ben saña dedim nasılİsa allah tarafından garñniñ göynü *oluvēdi.*(39/87)

oña verivēdi. (39/90)

edivēdīm şeyleri. (39/103)

az oluvēsiñ, şul^oluvesiñ dēken ūraşırız biraz.(40/27)

añmadıvēyo. (41/12)

fırladıda yör^ıvedı, āñ. (46/14)

ğızım दौरusa, *verñverin* ğızımıda, bi deliğanniya *verñverin*, yaşşā. (46/39)

bağ bī, diñne, ben saña bişē *dēverē* mi (46/57)

du ğāli bağ *deyvicen.* (46/72)

dēvercēnde saña dinnē.(46²/1)

tālibāmiş. bize dedi, iküş gün *çalı ñvedı* dedi. (46²/17)

hemen üsdünü başını dej *dirvedı.* (46²/21)

hemen sürahiye masaya *ğōvedim*, cama ğoşdum geliyola deye. (46²/26)

amanıñ yayıyom, küsüyom, ğocam bule ayā ğırıldı, eyi *olmeverise*, ben şul olurum, ben

buğolurum (16²/51)

bu ğadağ seviyom. (46²/51)

u *alınvese* dizi de bükülecek, eyi ğali (46²/57)

accıK gözlēmi yumuyom, *uyūvecām* zaman, ğadı ğızı geliyo, uyendıryo. (46²/87)

oyñēveren hinci hemen çekçēseñ. (47/1)

ğızlālā oynnā *yapvēdilē*, bilmam ne *yapvēdilē*. (47/9)

ğa bobam işēleri *alñverilēdi*, coplarâ, urdan unnara atadı. (49/15)

ğoyverilēmi atlar. (50/11)

İ ğ

neydecân nere *goyviriyim*. (140/15)

acığ *goyverirlerdi* diynendirirlerdi selah acığ yayılsın. (37/42)

Ş ğ

onu dâ dirih ortıya sıcânı onu *daâdı-vérrik* böyle.(1/11)

ondan sōna bohçaynan içine uğ *düvérrik* içine.(1/25)

gelmiş, ökelenmiş yüzü *ķoteleyi-vermi* .(10/5)

çocuğ *goy-vir* de anne lamba getirim dèyor.(11/3)

İtme canım Fadime nene ıcığ *annadıvirim*.(26/5)

gaynattîñ ñı yüzüne suyu *geli-virir* torbalarığ gayrı.(27/66)

müddeyümüm de *goy-virdi*. (28/6)

gafasını goparıncı üleşini evciñarhasına *atı-virmi* .(33/28)

Şurdan duvarıñ dibinden gağdım gèri *yıhılı-verdim*.(57/1)

İ ğ

Pātşàn oğlu yüzünden peçeyi *galdırır galdırmaz*, dünya gözeli ğibi bir gızımış. (12/39)

Ġeli-ver ğeli-ver ğel yanıma güçücek / Nölurmuş ğerdanından emicəğ (26/5)

ĝ İ ğ

kökünün dolayını *sarıveriyi*, şöle bi şey. (BM 1/519)

düşünürken dedi, bi rus askeri silâ *dayayıvermi* suratına, vuracağ(BM 4/137)

ne parası be demiş, sen bizim memlekete gel demiş, ben sana ğoca orozu *kesiveririm* be demiş.(BM 5/34)

zararı olmācağ, e biz *uyuyuvermi ik*, bizim ibrām, ben gideyim dedi, sabā oluyo dedi, yā, aydar qaratepe’de kavuşuyo, kavuşmağ üzere, gölge susaya geziyi gārikin, uyumuşuğ biz yōğun, babanla oldūmuz yēde dāyi, bütün o üseyin bey’in yēleri, domuzlā bizim yanımıza kadā yimişlē.(BM 5/230)

sōna, çocuk, dāmat kına yandıktan sōna *kucağlayiveri* kıızı, tabi yüzü örtülü, elleri kınalı, alıp evin içine kaçırır.(BM 8/25)

ē, uyuz olurdu insan, kaçıntı anadın mı, sarı bi ilaç, yālarlar, kapıp *koverirler* insanı.(GA 3/159)

ğ

Urfa Merkez ağzında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve çabukluk anlamı vermektedir.

dêrdêmez sayra biye bi tanğ verdiler. (4/38)

zatana hayvana pıçağı *atar atmaz* su var çan bulaşmasın dēye tezyikli su verī. (12/32)

bi de gelin yabacılıç çekmesin diye çaynanasıgile ilk *gider gitmez*. (24/91)

î ğ

Tezlik birleşik fiilinin, Zonguldak ağzlarında çok canlı ve işlek olduğunu görmekteyiz.

hinci başdan *dēyñêrñom* dē mi?(1/3)

bi *oluvēse* dēmi oñu? (1/18)

amanñsan *unudñveryo*.(1/25)

demülleri gelüken orá bırakıverüllēmiş.(1/61)

şu paráyı bi şē *ēdivēseñe* vēriyala mı bakam?(1/120)

bedalyayı bi *sorñvēseñe*.(1/121)

onunağı ne *d yivese mze?*(1/154)

esgellik zamannarını *d y v sin.*(1/174)

hinci esgi bi e *d y vercem.*(1/175)

t q  yeni *al ved k t .* (1/214)

 avulları de *d y v dim.*(1/216)

 ni desini altına *al v rya*, bouy  o a onu bu.(1/298)

ben * l v sem z T1*  aldı.(1/315)

oluv s n d yom ben var an ikiy zbi  lir  kim v recek ona.(1/319)

durivese *duriver * bize ta sidnen d  mi?(1/340)

o  ıza d cem kin al da ba a *g t rve par y .* (1/352)

ana d di, teyip *al v * dedi.(1/357)

sen aliv rcem d  evi yapdı, elimde *aliv cem* de.(1/358)

deli ol yom zaT1, gece uy kum *aralan v r ya.*(1/382)

ondan s ra ne alaca san *alive.*(1/408)

g t v meyenl  g t remezdi.(2/12)

nik hdan evine * letiver ya.*(2/19)

ufa  bi  ede hasda *ol v r yon.*(2/32)

sinirle niv ryon, kimsenin lafının g t remiyom.(2/32)

tur suyu b beri *d zeldiver r z.*(2/59)

onnan s ra g zelce basaruz o duzl  suyi eridib  sd ne *goy v r r z.*(2/65)

ben  aval  alar an *cannanı v r s n .* (5/69)

b  kel lan vardı a  ızım, onu *a nadv r n* n lacak? (6/1)

   ari  nince gidiya tabi e  ee sariya g zel, e  ej *gouvariya*,  uyle gidiya k y manzarasını  ekinini i ine *g var ya.*(6/6-7)

gelīyala gariye bī *soḥuvoryallā*, dúşürüyalla yere.(6/8)
 gēne *ḡouvorīya* bi misiriçine.(6/11)
 misiriçinde de *ḡouvarınca*, geliya gene herifin bi.(6/12)
 saña bi yangunŭmu *a nadúva,cam* ğızım.(6/31)
 o hoca *oḡŭvomu eqmay*.(7/70)
 ğucavımda uşavı *ḡorúverincé*, bunnā şaşırıp ğaldıla. (8/24)
 bi baḡıyosuy o ğada sinirli, seni *bovvaracak*.(10/4)
 ule bi, hemen ürēm *baylıvarcaḡ*.(10/12)
 “Isdanbula *életiv±*” ğızıma dēyom.(10/17)
 hasda *olŭveriyom*.(10/20)
 sinirime hākim olamıyon kāzime ule ḡóti *suleyivérıyon*.(10/41)
iyivemi domuzla gelmiş.(18/23)
 hepsini *yivemi* bi tāla şeyi.(18/30)
 arabca ğonuşuncá adamı *salıvomú la*.(20/15)
 oıbcıılđaḡ soyüyola atınŭsüdüne bindiriyola *salıv ryola*.(20/17)
 oryá vā, dim de, di bize *ḡonu uvardı*. (20/22)
 uşahlıḡda *ḡonŭ uvōrdu* işdē. (20/24)
 anşácúún *ḡucanā otıvomu* .(20/38)
 “*deyivēmedi bā*” derdi.(20/39)
 bizonu *alivérúrúzoña*.(24/8)
 şindi *ḡonü uvédiklerimi* başka bilemeyon ben.(27/24)
 üç beş ğuruş ne *yapıvērse* yapıyodu ğıza.(30/29)

Kütahya ağzında sadece bir örnekte tezlük fiili ekiyle yaklaşma fiili ekinin birlikte kullanıldığını tespit ettik:

hele bu kıbrıs davalarında ğali *inmevereyazdıK aşşāya*. (8/25)

Kütahya ağzında tezlük fiilinin pekiştirmeli biçimlerine de rastladık:

gocuman gocuman döşekleri *seriseriveriyoz*. (8/28)

bāzı yerle tarnaları peKacı oluyōda insanın dilini *ğavurğavurveriyo*. (8/39)

çatı üstlēne, saraylara felan *ğoğōveriz* bunnarı. (8/44)

onda sōra *ğoğōveriz*. (8/44)

hemen ğali küplēden *ga ıklē ğa ıklēvirisin kepçelēkepçelēverisin* ğorsun yemeklere, peK lezzetli olur. (8/46)

sıcaK suya batırılāda hemen tüyleri *çıkçıkıvesiñ* deye.(8/60)

Güney Batı Anadolu ağzlarında bir örnekte, tezlük fiilinin pekiştirmeli biçimine rastladık:

haıvannarıñ ayayındağı duşayı duşatıarına *töz tözü-veris*. (Ay.60/49)

Tezlük birleşik fiilinin özellikle Kütahya, Güney Batı Anadolu, Zonguldak, Edirne ağzlarında çok canlı ve işlek olduğunu görmekteyiz.

Derleme Sözlüğü'nde tespit ettiğimiz bir örnekte; "aylak" geniş zamanın üçüncü şahsı sonuna eklenerek –ir, -mez anlamını belirtir: *Gelir aylak* (gelir gelmez), *okur aylak* (okur okumaz) (Krş.)

Derleme Sözlüğü'nde Kayseri'de, Afşar aşireti, Pazarören, Pınarbaşı'ndan derlenmiş "geleyge" sözü "gelir gelmez" anlamıyla tezlük ifade eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Derleme Sözlüğü’nde bulduğumuz bazı örneklerde “var-” ve “düş-” fiillerinin tasvir fiilleri kurduğunu görülmektedir:

§ Bazı fiillerin sonuna eklenerek ivedilik fiili yapılır: *Ya murun iddetinden ekinler yatadü tü.* (*Bor-Nğ.)

§ Kız, evlenmek için, nişan, düğün törenlerine gerek görmeden sevdiği erkeğin evine gitmek, kaçmak. (Peşman *Daday-Ks.)

§ (*Çiçekdağı köyleri-Krş.)

İnat etmek, direnmek. (*Bor-Nğ.) Sık sık ve sürekli olarak vurmak. (*Bor-Nğ.) Yorulmak.(İğneciler *Mudurnu-Bo.) Oluverdi anlamında kullanılır: *Yün yumu ak duravardı.* (Silifke-İç.)

§ Çıkagelmek: *Biz söyle irken oradan danlayadü tü.* (Yarıkkaya *Afşin-Mr.)

Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ili ağızları için; “bölgemiz ağızları tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-araḥ) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları aşağıdaki örneklerde görüldüğü şekilde, bazı zarfları kullanarak, bazen de çekimli fiiller kullanarak gidermeye çalışır”⁷¹ demektedir:

tez yetiş (yetişi ver)

hama segirttim (hemen koştum=koşu verdim)

Edirne ili Dağlı ağızında “var-, ver-” fiilleri yaygın olarak şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır. Bu şekildeki bir çekime diğer Anadolu ağızlarında rastlanmamaktadır.

Derleme Sözlüğü’nde tezlik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiş, şu örneklerine rastladık:

Almak, alıvermek.(Tekkeköy-Dz. ; -Ba.)

Alıp götürmek. (*Sarıkamış-Kr.)

⁷¹ Gemalmaz, 1995: 376

(Kozluca *Keçiborlu-Isp.)

ş Sarmaşmak, kucaklamak: *Haydi karde im abe iver.* (Çıtak *Çivril-Dz.)

l

Söylemek, haber

vermek, açıklamak, anlatmak. (-Ba. ve çevresi; *Ezine, Okçular-Çkl.; Yaylagöne *Malkara-Tk.)

l] (Kerkük)

(Kadıköy, *Bigadiç-Ba.)

(Eskikadın-Ed.)

Bakıversin: *Biraz bakivesin.* (-Brs.)

Kabul etmek, razı olmak: *Babasının ölümünü duymamaı ben de içim bayıvermedi söylemedim.* (-Kn.)

Baştan savmak. (Çiftlik *Dinar-Af.; Bozan-Es.; *Görele, Keşap, *Bulancak-Gr.; Denizli, Beşikdüzü, *Vakfıkebir-Tr.; Havsu *Kelkit-Gm.; Reyhanlı-Hat.; *Serik ve köyleri-Ant.)

Yenmek(oyunda): *Oyunda Hasan'ı cızdırıverdim.*

(Kavakköy *Çivril-Dz.)

Süpürüvermek. (Demirkapı *Susurluk-Ba.)

Sürüvermek. (-Ist.)

Karıştırıvermek. (Sandıkacı *Beyşehir-Kn.)

ğ Çoğalmak, çoğalıvermek. (-Çr.)

Çekinmeden vurmak. (Karahisar *Tavas-Dz.)

ē Deyiverdi, söyleyiverdi: *Senin bütün kabahatini babana dēvedim.*

(Araplı *Bozdoğan-Ay.)

h Söylemek. (*Acıpayam-Dz.)

ş Koşuvermek. (Mustafakemalpaşa-Brd.)

Tarlayı gelişigüzel sürmek: *Tarlanın orasından burasından ditdirip bırakıverdiler.* (Sofular *Eğridir-Isp.)

Koşuvermek: *Hüsnügil tepecikten dizginleyiverdi.*

(Bodrum-Mğ.)

Dönüvermek: *Ahmet söz verdi i halde dönüüyor.* (*Fethiye ve

köyleri-Mğ.)

Söylemek. (Bulgaristan göçmenleri-Ist.) Göstermek.

(*Gebze köyleri-Kc.)

Alıvermek, verivermek. (*Bodrum-Mğ.)

Getirivermek. (Af.; *Eşme-Uş.; Güney *Yeşilova-Brd.; Bereketli *Tavas, Oğuz *Acıpayam, Bulkaz *Çivril-Dz.; Eymir *Bozdoğan, *Kuşadası-Ay.; *Torbalı-İz.; *Alaşehir, *Kırkağaç-Mn.ve çevresi; Mustafa Kemalpaşa-Brs.; -Kü.; Abbaslık, Dodurga *Bozüyük-Bil.; *Gölcük-Kc.; Düğrek, Denizabat. Yerkesik-Mğ.)

Çağırivermek. (Gülağzı-Mğ.)

Getirivermek. (Kn. Ve çevresi.)

Duruvermek. (*Devrek-Zn.)

Çabuk gelmek.(Soğukkuyu-İz.)

(Cumalı, Söğüt, Hanaz,-Dz.)

Bir işi yapıvermek. (*Eyüp-Isp.)

Koyuvermek, serbest bırakmak. (Hurma *Silifke-İç.)

Bırakmak. (*Emirdağ-Af.)

Salıvermek, bırakmak,

koyuvermek. (Çeltik *Yeşilova-Brd.; Denizli *Beşikdüzü, *Vakıkebir-Tr.; -Ky.)

(Nurda *Şarkikaraağaç-Isp.)

(Zarşat -Kr.)

Görür görmez, hemen görünce. (-Nğ.)

Bırakmak, koyuvermek. (*Bayındır-İz.; Karıncık *Artova-To.; -Sv.,

Mühye-Ank.)

ğ Oturmak, ilişmek: *Ali ne ayakta durun gel uraya ılı iver.* (Ağılönü *Beyşehir-Kn.)

Telaşla aramak. (Şabanözü *Polatlı-Ank.)

Takıvermek: *Atın gemini ba ina kaytarıver.* (Eflak-Ada.)

ş Uyuyuvermek. (-Çkr.)

Kışkırtıvermek, ayaklandırmak. (Yapıntı *Mut-İç.)

Dizleri tutmaz olmak. (İshaklı *Bolvağin-Af.)

Bırakmak,

salmak. (Çepni *Gemerek-Sv.)

(-Gz.)

(*Antakya-Hat.)

(*Bor-Nğ.)

(-Çkl.; -To.; Ağrakos *Suşehri-Sv.; -Yz.)

Bekleyivermek. (*Feke-Ada.)

Koşuvermek. (Narlıdere *Buldan-Dz.)

Atıvermek: *O elindeki kâ ıdı pırangadıver.* (Hisarköy
*Domaniç, *Tavşanlı-Kü.)

Kayıvermek, kaymak. (Bakacak,
Ergine-Ba.)

(Yamanlı *Saimbeyli-Ada.)

(-Kn.)

Verivermek. (Şıhlar *Ulubey-Or.)

İvedi, çarçabuk. (Ml.)

İtivermek. (*Maçka ve köyleri-Tr.)

(Kömürköy-Krk.)

Karşı koymak. (*Fethiye ve çevresi-Mğ.)

(*Fethiye ve çevresi-Mğ.)

Birden ortaya çıkmak. (*Fethiye ve çevresi-Mğ.)

Tez, ıvecen: *Telesük gidir.* (Türk, Taze, Kerkük)

(Bayat, Taze, Telefar, Kerkük)

İtmek, vurmak, kakmak. (Sakçılar *Çal-Dz.)

(Patlangıç *Fethiye-Mğ.)

Atıvermek. (Sakçılar *Çal-Dz.)

(*Boyabat-Sn.)

Uğraşmak, yerinden uzaklaştırmak. (*Boyabat-Sn.)

İ Ğ Ş İ İ

ş İ

Eski Türkçenin “yanılmak, hata etmek, günah işlemek” anlamlı yaz- fiilinin, – (y)A zarf fiili almış asıl fiile getirilmesiyle oluşan tasvir fiilidir. Asıl fiildeki kılışa “az kalsın, az daha, neredeyse” gerçekleşecek olma anlamı katar.

Yaklaşma bildiren yaz- fiilinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“Yaklaşık Fiiller; -hatalı bir harekete, tehlikeli bir hale yaklaşma” ⁷²
M. Kaya Bilgegil	“Yaklaşık Fiiller; -hatalı bir harekete, tehlikeli bir hale yaklaşma” ⁷³
Baha Dürder, H. Ediskun	“Yaklaşma; -az kalma, ramak kalma, yaklaşma” ⁷⁴
Muharrem Ergin	“Yaklaşma” ⁷⁵
Haydar Ediskun	“Yaklaşma Fiilleri; -ramak kalmak, az kalmak, yaklaşmak” ⁷⁶
Tahir N. Gencan	“Yaklaşma Fiilleri; -yakınlık” ⁷⁷
Nurettin Koç	“Yakınlık Bildiren Birleşik Eylemler” ⁷⁸

⁷² Banguoğlu, 1979: 156

⁷³ Bilgegil, 1982: 282

⁷⁴ Dürder, Ediskun, 1978: 121

⁷⁵ Ergin, 1980: 387

⁷⁶ Ediskun, 1980: 235

⁷⁷ Gencan, 1971: 198-199

⁷⁸ Koç, 1990: 282

Zeynep Korkmaz	“Yaklaşma Fiilleri; esas fiilin –(y)A zarf fiil biçimi üzerine yaz- yardıncı fiilin getirilmesiyle kurulur. Az kalsın gerçekleşecek olma, gerçekleşmeye çok yaklaşmış olma” ⁷⁹
----------------	---

§

Eski dönemlerde işlek olan bu tasvir fiilinin kullanım şeklini yitirdiği görülmektedir.

Yapılan tarama çalışmalarında Kütahya ağzında sadece bir örnekte tezlik fiili ekiyle yaklaş

Sendelemek, düşeyazmak. (Ağlı *Küre-Ks.; *Bodrum-Mğ.)
 Sersemleyerek düşeyazmak. (-Nğ.)

Yaklaşma fiilinin anlam ve işlevi, yazı dilimizde olduğu gibi, daha çok çekimli fiillerden önce getirilen “az daha, az kalsın, neredeyse” sözcükleri ile sağlanmaktadır: “Az kalsın düşecekti.”, “Neredeyse yıkılıyordu.” vb.

Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ili ağızları için; bölgemiz ağızları tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül- fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları aşağıdaki örneklerde görüldüğü şekilde, bazı zarfları kullanarak, bazen de çekimli fiiller kullanarak gidermeye çalışır.”⁸⁰ demektedir.
 az daha gidirdin (gide yazıyordun)

⁸⁰ Gemalmaz, 1995: 376

<p>İ <small>σε</small></p>	<p>Yeterlik fiilinin genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Bir çok örnekte “bil-” yardımcı fiili olumsuz durumda da kullanılmaktadır: <i>diyebilmesen, bulabilmedi, aparabilmiş</i> vb.</p> <p>Bazı örneklerde Azeri özelliği görülmektedir: <i>yatabilmenem, çatabilmenem, atabülmenem</i></p> <p>Yeterlik fiilinin olumsuz biçiminde ek ünsüzü ikizleşmektedir: <i>gelemmez, bahammazsan, dutammenem, grammadı, veremmiyecehsiñiz, dayanammedih</i> vb.</p>
<p><small>σε</small></p>	<p>Yeterlik fiilinin genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Olumsuzluk eki ünlüsü şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır: <i>'bulamıyosuñ, y yemiyo</i> vb.</p>
<p><small>σε</small> İ</p>	<p>Yeterlik fiilinin ,olumsuz biçimi işlektir.</p>
<p>Ş <small>σε</small></p>	<p>Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir.</p>
<p><small>σε</small></p>	<p>Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.</p> <p>Zarf fiil eki genellikle –<i>ñ</i>,-<i>ü</i>'dür: <i>sökdürümesseK, vurñbilirse, vurñmassa</i> vb.</p> <p>Şimdiki zaman ekinin daraltıcı etkisi bir çok örnekte görülmemektedir: <i>bilemëyom, sökemeyo, çıķamayomu , çıķarameyolā</i> vb.</p>

İ ğ	Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi i ğektir.
-----	---

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi
i ğektir.

ş ğ

Yeterlik fiilinin olumsuzunda
olumsuzluk ekinin ünlüsü genellikle uzar:

gaĥamāyor, bilemōlar, bilemō musunuz,

garı amāyız vb.

almıyōrĥ>alamıyoruz” sözcü ģinde zarf

fiil dü ünü ün

1. Yeterlik fiilinin olumsuzunda

olumsuzluk ekini3Tw(üñdi47998 r5 -2 1 T169k

i	Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır: <i>ūyamıyom</i> , <i>bulamıyom</i> vb.
---	---

Kars ili ağızlarında birçok örnekte, “bil-” fiili düşürülmeden ve üzerine olumsuzluk eki getirilerek yeterlik fiilinin olumsuz biçimi kurulmaktadır.

Kırşehir ağızında da bir örnekte olumsuz durumda “bil-” fiilinin düşmemiştir.

Ordu ili ve yöresinde, fiillere gelen yardımcı fiillerden yaygın olarak kullanılanı yeterlidir. Bunun dışında fiillere gelen yardımcı fiiller pek kullanılmamaktadır.

Ordu ili ve yöresinde,yardımcı fiilin ilk ses/TT” ö

yapılan yeterlik fiilinin olumsuzuyla, Türkiye Türkçesi yazı dilindeki şeklin ortak tesiri altında meydana gelmiş analogik bir hadisedir.

İ Ğ
İ İ İİ İ İ

İncelediğimiz ağız kitaplarında tespit ettiğimiz süreklilik fiillerini tablo halinde göstermeyi uygun bulduk.

İ Ğ	<i>gelip duruyu, yutkunmu kalmı</i>
Ğ	ğ <i>ğaynamağda olsun, dönüp durir</i>
Ğ	ğ <i>a lamiya dur-, a ĩr ğalır</i>
Ğ	ğ ğō ā ā ō ä ä ı ñ <i>diñēp-dur-, bilib otur-, oturTdura-ğo- ,ğoyu ğō-,sönüP-bör-, varıP-ba, ğaliK ğäl-,gidi yat-,bitiri-gid- , ğälmäktussuñ vb.</i>
İ Ğ	<i>gidir gelirdi, duta duta ğed-</i>
Ğ İ	<i>gidip gel-</i>
Ş Ğ	<i>yeti ip gel-, dura dur-, yanıp yat-</i>
Ğ	ğ k ğ <i>alâğo-, yanıP_dur-, alıko-, yı_ılmı ğalmı vb.</i>

ş	geç	<i>gelib-batır, ba^hıp yat-, yı ılı-gal-, paltalıyorur, yatıp dur-</i>
ı	geç	<i>geledur</i>
	geç	ş <i>karap tırabız, ula a ba lağan, ınıtıb yiberdi vb.</i>
ı	geç	<i>var_dur</i>
gı	gı	<i>"ayı ıp dur-</i>
	gı	<i>geç ñ r gıd-</i>
geç	ı	ğ <i>duradur-, galağal-, gidib gel-</i>

İncelenen ağız bölgelerinde yazı dilimize bir paralellik gözlenirken, özellikle Nevşehir ve Güney Batı Ağızlarında kullanılan ... + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır ve ... + yoru- şekilleri dikkati çekmektedir.

Birinci yapı, "+ -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır", bu bölge ağızlarını Anadolu'da Muğla, Nevşehir başta olmak üzere İç Batı Anadolu ağızlarıyla, Türk lehçeleri içinde de Türkmen, Nogay, Kazak, Tatar, Yeni Uygur gibi Türk lehçeleri ile birleştirir.

İkinci yapı da Eski Anadolu Türkçesi'nin sonunda, şimdiki zaman ekine dönüşecek olan eski bir tasvir fiilinin yaşadığını örneklemektedir.

Şimdiki zaman ifadesinde, tasvir fiilleriyle (yat-, tur-, otur-, yorı-) kurulan dört yapı da aynı sistemle ortaya çıkmıştır: Bu sistem; Asıl fiil+ Zarf fiil eki+ yardımcı fiil+ Geniş zaman eki+ Şahıs eki şeklindedir.

Şimdiki zaman ifadesinde tercih edilen dört fiilin ortak özellikleri:

Fiillerin dördü de kalın sıradan ünlülere sahiptir.

Anlam yönünden ortaklıklar. yorımak, turmak, oturmak, yatmak şeklinde sırayla bir canlının, özellikle insanın, hareketlerini vermektedir.

Anadolu ağızlarını; Türkmen, Nogay, Azeri ve sahil boyu Kırım Türkçelerine bağlayan ve merkezi Muğla ağızı olmak üzere genel olarak Aydın, Denizli, Uşak ve Kütahya ağızlarında görülen "... + Ib, Ub, Ip, Up + batır" Orta Anadolu'da Nevşehir Ağızlarında da görülmesi, büyük önem arz etmektedir.

Derleme Sözlüğü'nde "... + Ib, Ub, Ip, Up + batır" fiil unsurunun benzer örnekleri bulunmaktadır.

Güney Batı Anadolu ağızlarından tespit edilen "yörü-" yardımcı fiiliyle oluşturulan yapıda, zarf fiil eki -p'nin etkisiyle yardımcı fiilin ilk sesinde y->b-değişmesi olmuştur. "yörü-", Türk dilinde şimdiki zaman oluşturmada sıkça kullanılan bir tasvir fiilidir. Yazı dilimizdeki şimdiki zaman eki de aynı fiilin ekleşmesiyle oluşmuştur. Bu fiil, Türkmen, Kazak, Kırgız ve Nogay Türkçelerinde de şimdiki zaman oluşturmakta kullanılmaktadır.

Süreklilik gösteren ... + -A + yoru- birleşik fiilinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde oluşmuş, ama çok geçmeden de yorı-/yoru- fiili hece düşmesi (haploloji) olayı ile şimdiki zaman ekine dönüşmüştür.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yaygın olarak kullanılan ve süreklilik bildiren bu birleşik fiilin, Nevşehir ağızında şimdiki zaman kipi ve tasvir fiili işleviyle kullanılması ağızların muhafazakâr yapısını göstermesi bakımından önemlidir.

Derleme Sözlüğü'nde bulunan iki örnekte, “düş-” fiili tezlik anlamı yanında süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurmaktadır.

Derleme Sözlüğü'nde bir örnekte “yaz-”yaklaşma fiili süreklilik anlamı vermektedir.

Güney Batı Anadolu ağızlarında “otur-” yardımcı fiili süreklilik anlamı veren tasvir fiili kurmaktadır.

Erzurum ili ağızlarında tasvir fiillerini pek kullanılmaz. –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-araḥ) ekli zarf fiiller de kullanılmamaktadır. Bu durum, bazı zarflar ve çekimli fiiller kullanılarak giderilmektedir.

Osmaniye Tatar Ağızı'nda; tır-, tur- yardımcı fiili devamlılık fonksiyonundadır. Ayrıca “başla-” ve “yiber-” fiilleri de tasvir fiili kurmaktadır.

Derleme Sözlüğü'nde, süreklilik fiilinin, bazı örnekleri deyimleşmiş, bir çok örneği vardır.

İ Ğ
İ İİ İ İ

İncelediğimiz ağız kitaplarında tespit ettiğimiz tezlik fiillerini tablo halinde göstermeyi uygun bulduk.

İ Ğ	ā ē ā ā ē <i>çekivē-, kaldırivārdım, ğarıvaru, yağalayvallā.</i>
Ğ	<i>gelir gelmez, olur olmaz</i>
Ğ	<i>dār dāmez</i>
Ğ	ē ī <i>soru-viriñ, söylā- virām, oturu-vi, a ı-vē</i>
İ Ğ	<i>Basar basmaz, ēner ēnmez</i>
Ğ	é <i>oyv rir, bi er bi mez, oyvirseñ</i>
Ş	Ğ <i>geli gelmez, alivér</i>
Ğ	ē ĩ- Genellikle ver- yardımcı fiilinde –r ünsüzü düşmektedir: <i>oluvēsiñ, ğaynedeve, atvēne lē</i> averdınıñ: alıverdikten sonra, <i>ğovıyo: koyuveriyor</i>

ı ğ	<i>goyvir-, goyver-</i>
ş ğ	è <i>daādı-vér-, annadıvir-</i>
ı ğ	ę <i>galdırır galdırmaz, ğeli_yer-</i>
ğ ğ	<i>sarıveriyi, "overirler</i>
ğ	<i>dêrdemez, gider gitmez.</i>
tezlik	õ å Tezlik fiilinin çok işlek olduğu görülmektedir. <i>yapıvêrse, deyivēmedi, ğonũ uvōrdu,</i> <i>salıv ıryola, salıvomú la</i>

Kütahya ağzında, sadece bir örnekte, tezlik fiili ekiyle yaklaşma fiili ekinin birlikte kullanılmaktadır.

. Kütahya ağzında tezlik fiilinin pekiştirmeli biçimleri kullanılmaktadır.

Tezlik birleşik fiili, özellikle Kütahya, Güney Batı Anadolu, Zonguldak, Edirne ağzlarında çok canlı ve işlektir.

Derleme Sözlüğü'nde tespit edilen bir örnekte; "aylak" geniş zamanın üçüncü şahsı sonuna eklenerek –ir, -mez anlamını belirtmektedir.

Derleme Sözlüğü'nde Kayseri'de, Afşar aşireti, Pazarören, Pınarbaşı'ndan derlenmiş “geleyge” sözü “gelir gelmez” anlamıyla tezlik ifade eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Derleme Sözlüğü'nde, bazı örneklerde “var-” ve “düş-” fiillerinin tasvir fiilleri kurmaktadır.

Erzurum ili ağızları; tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları, bazı zarfları, bazen de çekimli fiilleri kullanarak gidermeye çalışır.

Derleme Sözlüğü'nde tezlik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiş birçok örneği bulunmaktadır.

İ Ğ İ İ

Eski dönemlerde işlek olan bu tasvir fiilinin kullanım sıklığını yitirdiği görülmektedir.

Yapılan tarama çalışmaları sonunda, Kütahya ağzında sadece bir örnekte tezlük fiili ekiyle yaklaşma fiili birlikte kullanılmaktadır.

Yozgat yöresinde üç örnekte yaklaşma fiili kullanılmıştır.

Derleme Sözlüğü'nde bir örnekte “yaz-” yaklaşma fiiliyle süreklilik ifadesi verilmiştir.

Derleme Sözlüğü'nde yaklaşma fiiliyle, bazıları deyimleşmiş, örnekler bulunmaktadır.

Yaklaşma fiilinin anlam ve işlevi, yazı dilimizde olduğu gibi, daha çok çekimli fiillerden önce getirilen “az daha, az kalsın, neredeyse” sözcükleri ile sağlanmaktadır.

Erzurum ili ağzları; tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları, bazı zarfları bazen de çekimli fiilleri kullanarak gidermeye çalışır.

Eski Türkçe gibi Eski Anadolu Türkçesinde de daha işlek ve çeşitli olan tasvir fiillerinin bazı türleri, Türkiye Türkçesine uzanan tarihi gelişme süreci içinde, gittikçe işlekliğini kaybederek körleşmiş veya daha değişik biçimde süregelmiştir. Yunus Emre'de ve Dede Korkut'ta güzel örneklerini bulabildiğimiz *gidevar-* “gitmekte devam etmek”, *sayavar-* “saymakta devam etmek”, *çıkavar-* “çıkarmakta devam etmek”

birleşiklerindeki *var-* yardımcı fiili bunlardan biridir. Aynı durum *dü -* yardımcı fiilinde de görülmektedir: *yata dü -*, *basa dü -* vb.

Yaptığımız çalışma sonucunda bütün veriler, Anadolu ve Rumeli Ağızlarında tasvir fiillerinin, Türkçenin bir zenginliği olarak, hâlâ kullanıldığını göstermektedir. Ancak radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının etkisi ve okuma yazma oranının artması sebebiyle kullanımının azaldığı görülmektedir. Özellikle “yaklaşma fiili” hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. “*yaz-*” yaklaşma fiilinin anlamı, çekimli fiillerden önce getirilen “az kalsın”, “az daha”, “neredeyse” zarf öbekleriyle sağlanmaktadır.

Türkçenin ilk çağlardan beri kullanılagelen bu zengin fiil şekillerini ağızların muhafazakâr yapısı da koruyamazsa, Türkçe, önemli bir anlatım zenginliğini kaybedecektir.

Akar Ali (2001), “Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri” *M.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4

Banguoğlu Tahsin(1979), *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, İstanbul, Dergâh Yay.

Banguoğlu Tahsin(1986), *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yay.

Bayraktar Fatma Sibel(2000), *Kayseri Merkez A zı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi

Bilgegil M. Kaya(1982), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, Dergâh Yay.

Caferoğlu Ahmet(1994), *Sivas ve Tokat lleri A ızlarından Toplamalar*, Ankara ,TDK Yay.

Demir Necati(2001), *Ordu li Ve Yöresi A ızları*, Ankara,TDK Yay.

Demir Necati(2004), *Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri*, Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara, TDK Yay.

Deny J.(1941), *Türk Dili Grameri*, Terc: Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Maarif VekâletiYay.

Derleme Sözlüğü(1993), Cilt I(A),Ankara,TDK Yay., II. Baskı

Derleme Sözlüğü(1993), Cilt II(B),Ankara,TDK Yay., II. Baskı

Derleme Sözlüğü(1993), Cilt III(C-Ç),Ankara,TDK Yay., II. Baskı

Derleme Sözlüğü(1993), Cilt IV(D),Ankara,TDK Yay., II. Baskı

Derleme Sözlüğü(1993), Cilt V(E-F),Ankara,TDK Yay., II. Baskı

- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt VI(G),Ankara, TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt VII(H-İ),Ankara, TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt VIII(K),Ankara, TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt IX(L-R),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt X(S-T),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt XI(U-Z),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt XII(Ek-I),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Dürder Baha, Ediskun Haydar(1978), *Örnek Dilbilgisi* , İstanbul, Remzi Kitabevi
- Eckmann Janos(1996), *Harezmi, Kıpçak ve Ça atay Türkçesi Üzerine Ara tırmalar*, Ankara, TDK Yay.
- Ediskun Haydar(1980), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Ercilasun B.Ahmet(1983), *Kars li A ızları*, Gazi Üniversitesi, Ankara,TDK Yay.
- Ercilasun B.Ahmet(1983), *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-*, Gazi Üniversitesi, Ankara,TDK Yay.
- Ercilasun B.Ahmet(2005), *Ba langıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akçağ Yay.
- Eren Emin(1997), *Zonguldak-Bartın-Karabük leri A ızları*, Ankara, TDK Yay.

Gabain A.(1988), *Eski Türkçenin Grameri*, Terc: Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yay.

Gabain A.(1988), *Türkçede Fiil Birle meleri*, TDAY Belleten 1953, Ankara, TDK Yay.

Gemalmaz Efrasiyap(1995), *Erzurum li A ızları*, Ankara, TDK Yay.

Gencan N. Tahir(1971), *Dilbilgisi*, İstanbul, Kanaat Yay.

Gülensoy Tuncer(1988), *Kütahya ve Yöresi A ızları* ,Ankara TDK Yay.

Gülensoy Tuncer(1995), *Türkçe El Kitabı* ,Kayseri, Bizim Gençlik Yay.

Gülseren Cemil(2000), *Malatya*

Koç Nurettin(1990), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi

Korkmaz Zeynep(1994), *Güney-Batı Anadolu A ızları Ses Bilgisi(Fonetik)*,Ankara, TDK Yay.

Korkmaz Zeynep(1994), *Nev ehir ve Yöresi A ızları*, Ankara, TDK Yay.

Korkmaz Zeynep(2003), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yay.

Korkmaz Zeynep(2005), *Türk Dili Üzerine Ara tırmalar*, Ankara, TDK Yay.

Olçay Selahattin(1995), *Erzurum A zı*,Ankara,TDK Yay.

Özçelik Saadettin(1997), *Urfa Merkez A zı*, Ankara, TDK Yay.

Özkan Fatma(1997), *Osmaniye Tatar A zı*, Ankara, TDK Yay.

Sağır Mukim(1995), *Erzincan Yöresi ve A ızları*,Ankara, TDK Yay.

Timurtaş Faruk Kadri(1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul,Enderun Kitabevi

Tosun İlker(2003), *Tekirda ılı A ızları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi

Üstüner Ahad(2000), *Anadolu A ızlarında Sıfat Fiiller*, Ankara, TDK Yay.

Vahit Türk(1999), “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *Türk Dili Ara tırmaları Belleten* 1996, sayı: 740, Ankara, TDK Yay.